

Vlas en vezelhenne en herziening van het EU-beleid

C.J.A.M. de Bont
J.H. Jager
S.R.M. Janssens

September 2008
Rapport 2008-050
Projectcode 31305
LEI Wageningen UR, Den Haag

Het LEI kent de werkvelden:

- Internationaal beleid
- Ontwikkelingsvraagstukken
- Consumenten en ketens
- Sectoren en bedrijven
- Milieu, natuur en landschap
- Rurale economie en ruimtegebruik

Dit rapport maakt deel uit van het werkveld Internationaal beleid.

Foto: Shutterstock

Vlas en vezelhenep en herziening van het EU-beleid

Bont, C.J.A.M., de, J.H. Jager en S.R.M. Janssens

Rapport 2008-050

ISBN/EAN 978-90-8615-255-1; Prijs € <<XXXXX>> (inclusief 6% btw)

72 p., fig., tab., bijl.

Vlas en vezelhenep en herziening van het EU-beleid geeft de mogelijke gevolgen aan van het ontkoppelen en opheffen van de Europese steun voor de betreffende sectoren in Nederland. Het rapport geeft een beeld van deze sectoren in Nederland en van de positie van Nederland in de EU op die terreinen. Geconcludeerd wordt dat ontkoppeling en het opheffen van de steun kan leiden tot het wegvallen of fors verminderen van de omvang van deze sectoren.

'Flax, hemp and the revision of EU policy' points out the possible consequences of decoupling and abolishing European support for the concerned sectors within the Netherlands. The report gives a picture of these sectors in the Netherlands and the position of the Netherlands within the EU in these fields. The conclusion can be drawn that the decoupling and abolition of the support could lead to the disappearance or considerable reduction of the size of these sectors.

Bestellingen

070-3358330

publicatie.lei@wur.nl

© LEI, 2008

Overname van de inhoud is toegestaan, mits met duidelijke bronvermelding.

Het LEI is ISO 9000 gecertificeerd.

Inhoud

Woord vooraf	5
Samenvatting	6
Summary	10
1 Inleiding	15
1.1 Aanleiding en doel	15
1.2 Werkwijze en uitgangspunten	15
1.3 Opbouw van het rapport	16
2 De vlas- en hennepsectoren in beeld	17
2.1 Inleiding	17
2.2 Europese steunregeling: Achtergrond en wijzigingen	17
2.3 Teelt van vlas en vezelhennepe	21
2.4 Verwerking van vlas en vezelhennepe	27
2.5 De vlas- en vezelmarkt	33
2.6 Economische en regionale betekenis sector	41
3 Effecten van ont koppeling en opheffing steun	43
3.1 Inleiding	43
3.2 Gevolgen voor de teelt	43
3.3 Gevolgen voor de verwerking	53
3.4 Gevolgen voor de economie en werkgelegenheid	54
3.5 Gevolgen voor derde landen	55
4 Conclusies en slotbeschouwing	56
4.1 Conclusies	56
4.2 Slotbeschouwing en aanbevelingen	58
Literatuur	59
Bijlagen	
1 Klankbordgroep en geraadpleegde personen	62
2 Toepassingen van vezelvlase	63
3 Tabellen	65

Woord vooraf

In 2003 zijn besluiten genomen over hervorming van het Europese Landbouwbeleid (GLB). Op de toen ingezette lijn van (volledige) ont koppeling van de premies die bij eerdere hervormingen van het GLB waren ingesteld is toen een uitzondering gemaakt voor vezelvlas en -hennep. Voor deze producten is er in het kader van het GLB een aantal marktondersteunende regelingen. In dit rapport wordt, op verzoek van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit ingegaan op de gevolgen van de afbouw hiervan en van een volledige ont koppeling voor de sector vezelvlas en -hennep in Nederland. Hierbij gaat het om de effecten voor de teelt en verwerking van deze producten en voor de gebieden waar deze activiteiten voornamelijk plaatsvinden. Het achterliggende onderzoek is gefinancierd via het Beleidsondersteunend Onderzoek, en wel binnen het thema Macrotrends en sociaaleconomische vragen van het cluster Economisch Perspectiefvolle Agroketens (BO-03-03).

Aan het onderzoek is meegewerkt door J.H. Jager en S.R.M. Janssens. Het project is gecoördineerd door C.J.A.M. de Bont. Namens het ministerie van LNV is het onderzoek begeleid door verschillende medewerkers, waarbij J.A.F van de Wijnboom een centrale rol vervulde. De resultaten van het onderzoek zijn besproken in een bijeenkomst van de klankbordgroep. Vanuit de klankbordgroep is door verschillende personen in afzonderlijke gesprekken informatie verstrekt voor het onderzoek. Namens het projectteam wil ik de leden van de klankbordgroep en de medewerkers van LNV van harte danken voor hun bijdragen.

Prof.dr.ir. R.B.M. Huirne
Algemeen Directeur LEI Wageningen UR

Samenvatting

In dit rapport staat de vraag centraal wat de gevolgen zijn van mogelijke veranderingen in het EU-beleid voor de vezelvlas- en hennepsector in Nederland. De beleidsveranderingen die kunnen worden doorgevoerd zijn afbouw van de steun voor de verwerking (zogenoemde vezelsteun) en van de regiosteun en daarnaast ook ontkoppeling van de premie voor lijnzaaizaad. Het voortbestaan van het huidige beleid kan aan de orde komen bij de Health Check van het Europese landbouwbeleid (GLB) of een volgende herziening van dit beleid.

Betekenis van de vlas- en hennepsteelt

De teelt van vlas omvatte, voor de krimp van het areaal in 2007 en 2008, de afgelopen jaren in Nederland ruim 4.000 ha en is belangrijk in het Zuidwesten, vooral in Zeeuws-Vlaanderen. Het Nederlandse vlas wordt niet alleen voor de vezel geteeld; op circa 80% van het vlasareaal wordt zaaizaad gewonnen, dat ook naar landen buiten de EU wordt geëxporteerd. Het gewas wordt als onderdeel van een breed bouwplan geteeld op circa 600 akkerbouwbedrijven. Bij de teelt, verwerking en handel in Nederland zijn, exclusief toelevering en dienstverlening, ongeveer 275 arbeidsplaatsen betrokken. De teelt van vlas staat de laatste jaren onder druk door de forse stijging van de graanprijzen, terwijl de opbrengstprijzen van vlas stagneren. De vlasteelt in Nederland maakt deel uit van de teelt van bijna 100.000 ha in één regio met België en noordwest Frankrijk. Vanaf het jaar 2000 is de omvang van de vlasteelt in Frankrijk wel toegenomen en in België gestabiliseerd. De teelt heeft enkele jaren gekampt met lage opbrengsten door tegenvallende weersomstandigheden.

De teelt van hennep is in Nederland de laatste jaren zeer gering van omvang. Rond het jaar 2000 was er een areaal van circa 2000 ha. Vooral in het noordoosten van het land wordt het gezien als een alternatief voor de graanteelt en mogelijk ook van zetmeelaardappelen. In de EU wordt ongeveer 15.000 ha vezelhennep geteeld, voor een belangrijk deel in Frankrijk.

Verwerking van vlas en hennep

In Nederland zijn er (nog) zeven bedrijven die de eerste verwerking van het vlas (zingelen) uitvoeren. Voor hennep zijn er momenteel twee verwerkende bedrijven en daarnaast zijn er initiatieven en experimenten op private basis en van de Wageningen UR. Van vlas en hennep kunnen veel uiteenlopende producten worden gemaakt (zie ook bijlage 2). Voor vlas (lange vezel) is de belangrijkste be-

stemming textiel. Omdat de textielindustrie inmiddels voor een belangrijk deel in China is gevestigd is de afzet hierop voor een groot deel gericht. De andere bestanddelen van vlas (korte vezel en scheven) en de hennepvezel, die traditioneel een bestemming kent in de 'fijnpapiermarkt', vinden diverse toepassingen, onder meer als isolatiemateriaal, composieten en dergelijke.

Relatie telers - verwerkers

Tussen de telers en de verwerkers van vlas bestaan verschillende relaties. Naast teelt door de verwerkers op (zaaiklaar) gehuurd land en de vrije teelt, zonder afspraken, zijn er contracten of overeenkomsten waarbij het teelt- en prijsrisico is verdeeld tussen de telers en de verwerkers. In sommige contracten is de prijs vastgelegd, terwijl in andere - participatieovereenkomsten - de prijs voor de teler mede afhankelijk is van het marktverloop.

In de overeenkomsten zijn er veelal ook afspraken over wie de oogstwerkzaamheden uitvoert: de verwerker, een loonwerker, een groep van telers gezamenlijk (vlaskernen) dan wel de individuele teler. Voor de oogst van vlas is geïnvesteerd in speciale machines, die niet, zoals maaidorsers, voor andere gewassen kunnen worden benut.

Vezelmarkt

De vlasvezel, waaruit linnen kan worden gefabriceerd, neemt op de totale wereldmarkt van vezels een bescheiden plaats in. Synthetische vezels (kunstvezels) en daarnaast nog veel andere natuurvezels, waaronder katoen, nemen het grootste deel van de markt in beslag. De vraag naar natuurvezels zal de komende jaren waarschijnlijk stabiliseren of licht toenemen. De kwaliteit van de (lange) vlasvezel uit Noordwest-Europa (Frankrijk, België en Nederland) staat wereldwijd hoog aangeschreven. De vraag naar de vlasvezel stagneert echter al een aantal jaren. Deze vraag is sterk afhankelijk van de positie van de Chinese textielindustrie, die te kampen heeft met stijgende loonkosten. Door de stagnerende vraag vanuit de Verenigde Staten zijn de voorraden aan vlasvezel opgelopen. De prijs van vlasvezel (in euro's) is de afgelopen jaren gedaald mede door de verzwakking van de koers van de Amerikaanse dollar.

Effecten van ontkoppeling zaaizaadsteun en afbouw vezelbeleid

Door ontkoppeling van de zaaizaadsteun voor lijnzaad en afbouw van de vezelsteun neemt het saldo per hectare van vlas en hennep af met respectievelijk ruim 550 en circa 250 euro per hectare. De saldi van vlas en hennep komen dan onder het saldo van tarwe (tabel 1). Hierbij is voor de prijs van tarwe (15 euro per 100 kg) uitgegaan van een niveau dat hoger is dan voor de prijsstijging

vanaf 2006, maar lager dan in het afzetseizoen 2007/08. Om het saldoverschil met tarwe goed te maken, wat nodig is om akkerbouwers te blijven interesseren voor de teelt van vlas, zouden de opbrengstprijzen van vlas respectievelijk vezels aanzienlijk moeten stijgen. Dit wordt bij de huidige marktsituatie en voorraden aan vezel niet voor de eerstkomende jaren verwacht. Bij een afbouw van het beleid op korte termijn moet er rekening mee worden gehouden dat de vlasteelt in Nederland aanzienlijk krimpt of zelfs verdwijnt.

Voor de langere termijn zijn er gezien de kwaliteit van de vlasvezel uit Noordwest-Europa weliswaar perspectieven, maar het is de vraag of de kritische massa voor Nederland voldoende blijft om de teelt en verwerking voort te zetten. Ten opzichte van Frankrijk is de vlassector in Nederland bij afbouw van de steun in het nadeel. Gezien de bijzondere positie van Nederland als producent van lijnzaaizaad heeft het beleid ten aanzien van zaaizaad extra betekenis.

Voor hennep kan de afbouw van de steun inhouden dat de teelt in Nederland niet verder tot ontwikkeling komt.

Gevolgen voor economie, werkgelegenheid en regio

Het wegvallen van de vlassector zal vooral voelbaar zijn in Zeeuws-Vlaanderen, waar een groot deel van de teelt en verwerking is gelokaliseerd. Naast de vlasverwerkende bedrijven ondervinden vooral ook de ondernemers, waaronder loonwerkers en telers, die hebben geïnvesteerd in oogstmachines een financieel nadeel. Deze plattelandsregio heeft te maken met een krimp van de bevolking, maar heeft gezien de ligging kansen voor de vestiging van industrieën en voor glastuinbouwbedrijven.

Mogelijkheden voor beleid

De beleidsveranderingen die met betrekking tot vlas en hennep mogelijk zijn, kunnen te ingrijpend zijn om op één moment te laten plaatsvinden. Er kan aanleiding zijn voor een fasegewijze aanpak en het is van belang rekening te houden met de keuzes die Frankrijk en België maken. Daarnaast kan voor de ontwikkeling van de bedrijven en het gebied mogelijk meer gebruik worden gemaakt van het Europese Plattelandsbeleid.

Tabel 1		Saldi vlas, hennep en tarwe op de middellange termijn						
	Vlas	Vlas	Vlas	Hennep	Hennep	Tarwe	Tarwe	Tarwe
	Nederland	België	Frankrijk	Nederland	Frankrijk	Nederland	België	Frankrijk
Opbrengsten vezel	1.652	1.652	1.888	1.200	1.275			
Opbrengsten zaaizaad	612	510	388	0	0			
Subsidies	565	488	338	243	261			
Totaal opbrengsten	2.829	2.650	2.614	1.443	1.536	1.479	1.255	1.398
Totaal toegerekende kosten	1.170	1.145	1.185	115	115	564	435	455
Saldo voor aftrek loonwerk	1.659	1.505	1.429	1.328	1.421	915	820	943
Idem na aftrek subsidies	1.094	1.017	1.091	1.085	1.160	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
Loonwerk	980	980	980	525	525	106	106	106
Saldo na aftrek loonwerk	679	525	449	803	896	809	714	837
Idem na aftrek subsidies	114	37	111	560	635	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.

Gevolgen voor derde landen

Het afbouwen van de EU-steunregelingen voor de vlassector zal waarschijnlijk geen of nauwelijks een positief effect hebben voor de vlasteelt en de (eerste) verwerkers in derde landen. Dit geldt bijvoorbeeld voor Egypte dat zich (met warmwater roten) op een ander marktsegment richt, met name de verpakkingsector. Onder de huidige marktomstandigheden op de graanmarkt in de wereld - schaarste, lage voorraden, sterk gestegen prijzen en voorzieningsproblemen in verschillende ontwikkelingslanden - lijkt het eerder waarschijnlijk dat de overheid en boeren in landen als Egypte de komende jaren prioriteit geven aan de teelt van voedselgewassen in plaats van vezelgewassen en dergelijke.

Summary

Flax, hemp and the revision of EU policy

'Flax, hemp and the revision of EU policy' points out the possible consequences of decoupling and abolishing European support for the concerned sectors within the Netherlands. The report gives a picture of these sectors in the Netherlands and the position of the Netherlands within the EU in these fields. The conclusion can be drawn that the decoupling and abolition of the support could lead to the disappearance or considerable reduction of the size of these sectors.

The central question in this report concerns the consequences of possible changes in EU policy for the flax and hemp fibre sector in the Netherlands. The policy changes that may be implemented include the reduction of the support for processing (so-called fibre support) and of the regional support, and also the decoupling of the premium for linseed for sowing. The continuation of the current policy may be raised during the Health Check of the EU's common agricultural policy (CAP) or at a later review of this policy.

Significance of flax and hemp cultivation

Before the reduction in the amount of land in 2007 and 2008, the cultivation of flax over recent years took up over 4,000 ha in the Netherlands and was important in the south-west of the country, particularly in Zeeland Flanders. Dutch flax is not only cultivated for the fibres; seed for sowing is harvested on approximately 80% of the land used for flax, and this seed is also exported to countries outside the EU. The crop is grown as part of a broad cultivation plan on about 600 arable farms. The cultivation, processing and trade in the Netherlands amounts to approximately 275 jobs, excluding supply and service provision. The cultivation of flax has been put under pressure in recent years due to the strong increase in grain prices, whereas the yield prices of flax have stagnated. Flax cultivation in the Netherlands forms part of the cultivation of almost 100,000 ha in one region with Belgium and north-western France. From the year 2000, the scale of flax cultivation has increased in France and stabilised in Belgium. The crop has been confronted with low yields for a number of years due to disappointing weather conditions.

The cultivation of hemp has been very small in scale in the Netherlands in recent years. Around the year 2000, the crop was being cultivated on approximately 2,000 ha of land. In the north-east of the Netherlands in particular, it is

seen as an alternative for grain cultivation and possibly also for starch potatoes. In the EU, approximately 15,000 ha of hemp is cultivated, a large share of which in France.

Processing flax and hemp

There are still seven companies in the Netherlands that carry out the first stages of processing the flax (scutching). For hemp, there are currently two processing companies and there are also private and WUR-based initiatives and experiments. A broad spectrum of products can be made of flax and hemp (see also appendix 2). For flax (long fibres), the most important use is for manufacturing textiles. Since the textiles industry is now largely based in China, sales are generally focused there. The other constituents of flax (short fibres and straw) and the hemp fibres, which are traditionally used in the production of fine paper, have various uses, for example as insulation material, composites and such like.

Relationship between growers and processors

A variety of relationships exist between growers and processors of flax. Besides cultivation by processors on rented land that is ready for sowing and free cultivation with no agreements, there are also contracts or agreements whereby the cultivation and price risk is divided between the growers and the processors. In some contracts, the price is fixed, whereas in other agreements - participation agreements - the price for growers is partly dependent on the development of the market.

These contracts generally also include agreements on who is to carry out the harvest activities: the processor, a contractor, a group of growers together or the individual grower. Investments have been made in special machines for the harvest of flax. These cannot be used for other crops, as is the case for combine harvesters.

Fibre market

The flax fibre, used to produce linen, occupies a very modest position on the total global fibre market. Synthetic fibres and many other natural fibres such as cotton, account for the largest share of the market. The demand for natural fibres is expected to stabilise or increase slightly in the coming years. The quality of the long flax fibres from north-western Europe (France, Belgium and the Netherlands) is renowned worldwide. However, the demand for flax fibres has stagnated over the past few years. Demand is greatly dependent on the position of the Chinese textile industry, which is faced with increasing wage costs. Due to

the stagnating demand from the United States, stocks of flax fibres have mounted up. The price of flax fibre (in euros) has fallen over recent years, partly due to the weakening of the American dollar.

Effects of decoupling support for seed for sowing and the phasing out of the fibre policy

The decoupling of support for linseed seed for sowing and the phasing out of fibre support will result in a reduction of the balance per hectare of flax and hemp by over 550 and approximately 250 euros per hectare respectively. The balances for flax and hemp will therefore fall below the balance of wheat (table 1). In this respect, a level was assumed for the price of wheat (15 euros per 100kg) that is higher than for the price increase since 2006 but lower than in the 2007/08 sales season. In order to compensate for the difference in balance with wheat, which is necessary in order to keep arable farmers interested in cultivating flax, the yield prices of flax and fibres must rise considerably. This is not expected in the next few years under the current market conditions and in view of current stocks of fibres. If the policy is to be phased out in the near future, account needs to be taken of the fact that flax cultivation in the Netherlands is shrinking considerably, and may even disappear altogether.

In view of the quality of the flax fibres from north-western Europe, it is true to say that there are long-term prospects, but the question is whether the critical mass will still be sufficient for the Netherlands to be able to continue cultivation and processing. Compared with France, the flax sector in the Netherlands would be at a disadvantage if support is phased out. In view of the Netherlands' exceptional position as a producer of linseed for sowing, the policy has extra significance with regard to seed for sowing.

For hemp, the phasing out of support could mean that cultivation in the Netherlands cannot develop any further.

Consequences for the economy, employment and the region

The loss of the flax sector will be felt particularly strongly in Zeeland Flanders, where a large share of Dutch cultivation and processing is based. Besides the flax-processing companies, the farms, contractors and growers who have invested in harvesting equipment will also be put at a financial disadvantage. This rural region is faced with a shrinking population, but in view of its location has opportunities for the establishment of industries and for greenhouse horticulture holdings.

Possibilities for policy

The possible policy changes in relation to flax and hemp may be too radical to be allowed to happen all at once. There may be arguments for a phased approach, and it is important to take account of the choices made by France and Belgium. In addition, more use could possibly be made of the European Rural Policy for the development of the holdings and the region.

Table 1	Balances of flax, hemp and wheat in the medium term							
	Flax	Flax	Flax	Hemp	Hemp	Wheat	Wheat	Wheat
	The Netherlands	Belgium	France	The Netherlands	France	The Netherlands	Belgium	France
Revenues of fibre	1,652	1,652	1,888	1,200	1,275			
Revenues of seed for sowing	612	510	388	0	0			
Grants	565	488	338	243	261			
Total revenues	2,829	2,650	2,614	1,443	1,536	1,479	1,255	1,398
Total allocated costs	1,170	1,145	1,185	115	115	564	435	455
Balance before deduction of contract work	1,659	1,505	1,429	1,328	1,421	915	820	943
Ditto, after deduction of grants	1,094	1,017	1,091	1,085	1,160	n/a	n/a	n/a
Contract work	980	980	980	525	525	106	106	106
Balance after deduction of contract work	679	525	449	803	896	809	714	837
Ditto, after deduction of grants	114	37	111	560	635	n/a	n/a	n/a

Consequences for third-party countries

The phasing out of the EU support schemes for the flax sector will probably have little or no positive effect for flax cultivation and the first-stage processors in third-party countries. This applies to Egypt, for example, which focuses pri-

marily on a different market segment, namely the packaging sector (with warm-water retting). Under current market conditions within the global grain market - scarcity, low stocks, prices that have risen strongly and supply problems in a number of developing countries - it would seem more likely that the government and farmers in countries such as Egypt will give priority to the cultivation of food crops in the coming years instead of fibre crops and such like.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding en doel

Van de hervorming van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) in 2003 is een van de kernpunten het ontkoppelen van de directe betalingen van de productie (De Bont et al., 2003; Veerman, 2004). Dit betekent dat de productiegebonden premies zijn omgezet in (bedrijfs)toeslagen, die de landbouwers ongeacht de productie kunnen ontvangen. Bij de hervorming van het GLB in 2003 is op deze regel een aantal uitzonderingen gemaakt. Een hiervan is dat voor de steun van vlaszaai de koppeling is gehandhaafd. Voor de hectarepremie voor de teelt van vlas werd de ontkoppeling wel doorgevoerd, zoals als bij graan, met de mogelijkheid om 25% koppeling te houden, wat is toegepast in Frankrijk. Voor de verwerking van vlas bestaat ter ondersteuning van de sector nog wel een verwerkingspremie. Voor het product vezelhennep dat onder dezelfde Europese marktordering ressorteert, geldt dat eveneens.

In het kader van de 'Health Check' van het GLB komt de besluitvorming over het, al dan niet gedeeltelijk, voorzetten van de gekoppelde zaaizaadsteun en de verwerkingssteun voor vlas en hennep opnieuw aan de orde. In samenhang met het doel om tot een vereenvoudiging van het GLB te komen, kan het wegvallen van deze vormen van steun een element van de besluiten van de Europese ministers van Landbouw worden (EC, 2007 en 2008). Tegen deze achtergrond is deze studie uitgevoerd op verzoek van het ministerie van LNV.

Deze studie heeft als centraal doel het analyseren van de mogelijke gevolgen van een (volledige) ontkoppeling en afbouw van de steun voor de vlas- en hennepsectoren (teelt en verwerking en dergelijke) in Nederland. In samenhang hiermede komen ook de effecten voor de werkgelegenheid en de regionale economie in beeld. Voorts wordt ingegaan op mogelijke effecten voor derde landen, vooral Egypte.

1.2 Werkwijze en uitgangspunten

Het onderzoek omvat onder meer een analyse van de situatie en de ontwikkelingen in de vlas- en hennepsector in Nederland en in andere EU-landen gedurende de afgelopen jaren. Aan de hand van deze situatieschets wordt nagegaan wat de te verwachten reactie van de teelt en verwerking zal zijn op een verande-

ring (ontkoppeling en andere) van het beleid. Ontwikkelingen op het gebied van de markten en prijzen van de betreffende producten zijn hierbij van belang. Voor de betreffende vezelgewassen is de vergelijking met de ontwikkelingen van de prijzen en opbrengsten van granen eveneens relevant.

In de analyses is gebruik gemaakt van literatuur en van gegevens van onder meer het CBS (Landbouwtelling), de Europese Commissie, Eurostat, het LEI (Informatienet), het Productschap Akkerbouw en verschillende organisaties in de vlassector. Bovendien is dankbaar gebruik gemaakt van de inzichten van de geraadpleegde informanten uit de sector en de klankbordgroep (bijlage 1).

1.3 Opbouw van het rapport

Hoofdstuk 2 brengt, na een korte schets van het Europese beleid op het gebied van vlas en hennep, deze sector in de EU en in Nederland in beeld. Achtereenvolgens komen aan bod de teelt en verwerking van vlas en hennep en de markten van vlas- en vezelhenneproducten. Aansluitend hierop wordt beknopt een schets gegeven van de economische en regionale betekenis van de sector in Nederland. Hoofdstuk 3 gaat in op de onderzoeksvraag en geeft een analyse van de mogelijke gevolgen van een ontkoppeling van de zaaizaadsteun en van de afbouw van de steun voor vlas en vezelhennep voor de betreffende sectoren. Hoofdstuk 4 presenteert de conclusies van het onderzoek en een beknopte slotbeschouwing.

2 De vlas- en hennepsectoren in beeld

2.1 Inleiding

Dit hoofdstuk geeft zicht op de sectoren vlas en vezelhennep in vooral Nederland. Beschreven worden de twee hoofdsegmenten van deze sectoren: de teelt en de verwerking van de gewassen. Aan de orde komt onder meer de ontwikkeling van de beide sectoren in de afgelopen jaren, waarin ook veranderingen van de steunregeling vallen. Hieraan voorafgaand wordt een korte beschrijving gegeven van het Europese beleid voor vezelvlas en vezelhennep.

2.2 Europese steunregeling: achtergrond en wijzigingen

Het beleid van de EU voor vlas en hennep

Vanaf 1971 (Vo 1308/70 van 4 juli 1970) ondersteunt de EU de teelt en verwerking van vlas en hennep. Het doel van de marktordening was bij te dragen aan het in stand houden van het concurrentievermogen van vlas- en hennepvezels ten opzichte van concurrerende vezels, waaronder katoen en synthetische vezels. Een directe aanleiding was destijds ook de grote invoer van vlas uit de toenmalige USSR. Met de EU-regeling werden de voordien bestaande nationale steunregelingen, van onder meer Nederland, vervangen. Genoemde eerste marktordening voorzag in een vast steunbedrag per hectare die is ingezaaid met vlas en hennep, ongeacht de hoogte van de productie. De steun werd op 50/50-basis verdeeld over de teler en de (eerste) verwerker van het gewas. Het steunbedrag beliep (bijna) 1.000 gulden¹ (dus circa 450 euro) per hectare, waarvan overigens een deel (bijvoorbeeld 10% in de jaren 1987-1989) werd ingehouden voor marktpromotie. Voor de toekenning van de steun was een controle door de lidstaat nodig. Naast de hectaresteen werd een regeling voor de particuliere opslag van bewerkt product ingesteld; deze regeling is enkele malen toegepast (in 1975, 1981, 1986 en 1988), soms alleen voor lange vezel, soms alleen voor lokken, soms voor beide producten.

In 1997 is de marktordening voor vlas aangepast door het aandeel van de hectaresteen voor de verwerker te verhogen naar 75%. Daarnaast werd als

¹ Met de lijnzaadsteun en de zaaizaadtoeslag kon het gemiddelde bedrag per hectare vlas uitkomen op circa 2.000 gulden (zie ook Riensema et al., 1990).

voorwaarde gesteld aan de steun dat er een contract tussen de teler en verwerker dient te zijn. Verder kon de Europese Commissie een minimum vereiste hectareopbrengst vaststellen.

Voor hennep, waarvoor de steun per hectare ook bijna 1.000 gulden bedroeg, werd de regeling voor het eerst in 1998 aangepast. De teler bleef hier wel de begunstigde van de steun, maar ook hiervoor werd als voorwaarde een contract met een afnemer gesteld. Daarnaast geldt een kwaliteitseis (THC-gehalte).

Voor lijnzaad van vezel- en olievlas werd in 1976 een subsidieregeling ingesteld (Vo 569/76) om de teelt van olievlas te bevorderen vanwege het tekort van de EU aan oliezaden. Deze, inmiddels vervallen, regeling voorzag in een subsidiebedrag per kg lijnzaad.

Voor de teelt van (gecertificeerd) zaaizaad is de in de 1972 ingestelde EU-regeling voor zaaizaden van belang (zie verder in deze paragraaf).

In het verleden kon de vlassector ook gebruik maken van de EU-regelingen voor verbetering van de afzet- en verwerkingsstructuur en van nationale innovatieregelingen in het kader van het O&S-fonds voor de Landbouw (Riensema et al., 1990).

Aanpassing Agenda 2000 en hervorming GLB in 2003

In 2000 (Agenda 2000) is het beleid voor vezelvlas en -hennep verder aangepast. De aanpassing is ingegaan in het jaar 2001/02. Hierbij is er een steunregeling ingesteld voor de verwerking van voor de vezelproductie bestemd vlas en hennepstro. De steun wordt toegekend aan de (eerste) verwerkers. De verwerkingssteun werd vastgesteld op 100 euro per ton vezel.

De steun aan de telers (producenten) van vlas- en hennepstro werd opgenomen in de algemene steunregeling voor telers van bepaalde akkerbouwgewassen, zoals graan. De premie per hectare per gebied werd afhankelijk van de graanopbrengst (in kg) in het betreffende gebied. Deze hectarepremie is - na de hervorming van het GLB in 2003 - ontkoppeld; de ont koppeling werd in Nederland in 2006 doorgevoerd. De premie is toen opgenomen in de bedrijfstoelag van de teler (wanneer zoals door Frankrijk gebruik is gemaakt van de mogelijkheid om 25% gekoppeld te houden geldt dat voor 75% van de hectarepremie).

Het doel van de aanpassingen in 2000 is onder meer geweest om 'speculatieve teelt' tegen te gaan. Deze was, vooral in Spanje en het VK, ontstaan onder de tot dan geldende regeling. De aanpassing in 2000 beoogde ook de productie van langvezel toe te laten nemen. Voor lange vlasvezels wordt een hogere steun (160 euro per ton vanaf 2002/03 en deze zou worden verhoogd tot 200

euro vanaf 2006/07) verleend dan voor de korte vlasvezels en voor hennepvezels (90 euro per ton vanaf 2002/03).

Vanaf 2006/07 zou de steun voor korte vlasvezels vervallen, maar deze is vooralsnog gehandhaafd. Hierdoor is de genoemde verhoging van de steun voor de lange vlasvezels naar 200 euro (nog) niet ingegaan. Besloten is de regelingen die in 2006/07 gelden ook toe te passen in het marktjaar 2008/09 (tabel 2.1).

Tabel 2.1 EU-steun voor verwerkers van vlas en hennep (in euro)			
Soort vezel	Verkoop seizoen		
	2001/2002	2002/2003 t/m 2008/2009	Vanaf 2009/2010
Lange vlas vezel (in euro/ton)	100	160	200
Korte vlasvezel en hennepvezels vezel (in euro/ton)	90	90	0
Aanvullende steun voor verwerkers van vlas (euro/ha)	120	120	0

Bron: Europese commissie: EU-verordening 1773/2000, later 1234/2007.

Voor de steun gelden gegarandeerde maximumhoeveelheden (GMH) per verkoopseizoen van in totaal voor de EU ruim 80.000 ton voor de lange vlasvezels en ruim 146.000 ton voor de korte vlasvezels en hennepvezels. Voor Nederland is als deel binnen de GMH voor de EU een GNH (gegarandeerde nationale hoeveelheid) vastgesteld van 4.800 ton lange vezels en 5.550 ton korte vlasvezels en hennepvezels. In feite is hiermede de omvang van de steun voor de sector aan een pafond gebonden. Soortgelijke productie- of steunplafonds gelden, zij het op een andere wijze, momenteel (2008) ook voor de zuivel- de suiker- en de (aardappel)zetmeelsector.

Het aandeel van Nederland in de totale GMH van de EU voor vlas- en hennepvezels is dus circa 6% respectievelijk 4%. Overigens kan een land overdracht tussen de GNH's voor lange respectievelijk korte vezels laten plaatsvinden (in de verhouding 1 ton lange vezel= 2,2 ton kort vezel). Opgemerkt zij dat België en Frankrijk de afgelopen jaren GNH's voor korte naar lange vlasvezels hebben omgezet. Ook kan er in een land herverdeling (verevening) van de hoeveelheden tussen verwerkers worden vastgesteld

Gebiedsgerichte steun

Om de traditionele productie van lange vlasvezels in bepaalde gebieden van Nederland, België en Frankrijk te ondersteunen wordt als overgangsmaatregel een bedrag van 120 euro (in Nederland en in polders in België) respectievelijk 50 euro (in overig België en enkele gemeenten in Frankrijk) per hectare aanvullende verwerkingssteun toegekend aan de eerste verwerkers.

Zaaizaadsteun

Voor de productie van zaaizaad (basiszaad en gecertificeerd zaad) is een steunregeling van toepassing. Voor vlaszaaizaad (zaailijnzaad) is bij de GLB-hervorming in 2003 een uitzondering gemaakt op de regel van ontkoppeling, die voor de meeste zaaizaden is gevolgd. De zaaizaadsteun bedraagt (per 100 kg) voor vezelvlसरassen 28,38 euro.¹ Deze steun komt toe aan de teler, maar wordt in de meeste gevallen op diens verzoek overgemaakt aan de koper van het vlas, die het zaad laat certificeren; in Nederland wordt gecertificeerd door de NAK (HPA, 2006).

Uitgaven EU

De uitgaven van de EU voor marktordening vlas en hennep bedragen sinds de aanpassing van de regelingen vanaf 2002 circa 20 miljoen euro per jaar. Inclusief de genoemde zaaizaadsteun gaat het om circa 25 mln. euro. Het aandeel van de uitgaven voor de vlas- en hennepsector in de totale EU-landbouwuitgaven (1e pijler, de laatste jaren ruim 40 mld. euro per jaar) is zeer gering, slechts circa 0,05%. Ook in de GLB-uitgaven voor (alleen) de plantaardige sector (gewassen) is het aandeel laag, namelijk ongeveer 0,1%.

Budgetkosten per hectare

Omgerekend per hectare vlas zijn de kosten van de marktordening voor de EU gemiddeld circa 200 euro. Dit bedrag bestaat uit circa 150 euro (0,9 ton x 160 euro/ton) steun voor lang vezel en ongeveer 50 euro (0,5 ton x 90 euro/ton) voor kort vezel. Dit bedrag van 200 euro is exclusief de zaaizaadsteun en de aanvullende regionale steun, die in Nederland 120 euro per hectare is.

De zaaizaadsteun is bij een opbrengst van 900 kg lijnzaad ongeveer 250 euro per hectare. In de gevallen dat zowel de regionale als de zaaizaadsteun van toepassing is, komt het totale steunbedrag op omstreeks 570 euro per hectare vlas. Dit is weliswaar hoger dan de (vroeger gekoppelde) steun voor graan (circa 440 euro in de regio met hogere opbrengsten), maar lager dan het bedrag

¹ De zaaizaadsteun voor olievlasrassen is wel ontkoppeld en opgenomen in de bedrijfstoelag.

van circa 700 euro per hectare dat voor suikerbieten in de bedrijfstoelagen is opgenomen.

De kosten van de regeling voor hennep zijn lager. Bij een overigens relatief hoge opbrengst van ruim 2.500 kg vezel gaat het om circa 250 euro per hectare.

2.3 Teelt van vlas en vezelhennep

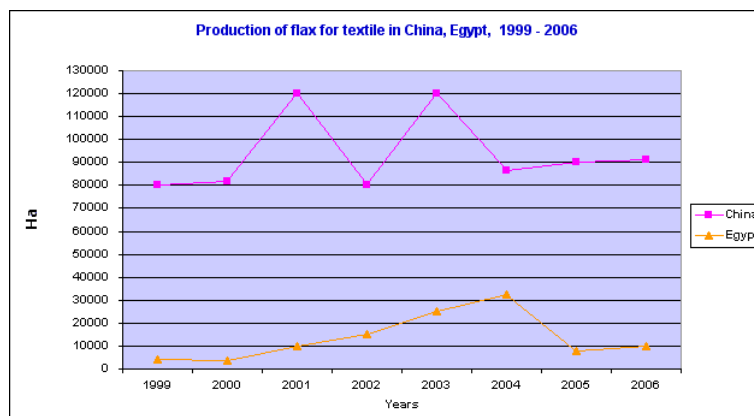
De vezelteelten vlas en hennep hebben in de EU met in totaal ruim 100.000 ha een relatief bescheiden omvang; van de totale oppervlakte akkerbouwgrond in de EU nemen deze teelten slechts circa 0,2% in beslag. Vlas is van deze beide vezelteelten van oudsher verreweg de grootste.

Wereldwijd is de omvang van de vlasteelt ongeveer 350.000 ha (tabel 2.2). In die zin is de EU een belangrijk teeltgebied van vlas. Dat geldt temeer omdat het in West-Europa geteelde vlas naar verhouding duidelijk meer lange vezels bevat dan het vlas uit andere gebieden in de wereld, waar het veel meer uit korte vezels bestaat.

Buiten de EU is de teelt van belang in Oost-Europa, in China en in Egypte. In China wisselt de omvang van de teelt van jaar tot jaar vrij sterk, in de jaren 1999-2007 lag het minimum op ongeveer 80.000 ha en het maximum op circa 120.000 ha. In Egypte is er ook een vrij sterke fluctuatie in het areaal; nadat de oppervlakte van 1999 tot 2004 toenam van enkele duizenden hectare naar ruim 30.000 ha, zakte het daarna in 2005 en 2006 terug naar omstreeks 10.000 ha (figuur 2.1). Egypte exporteert een belangrijk deel van de productie naar China.

Wat betreft de relatie tussen Egypte en de EU is van belang dat er in 2001 een associatieovereenkomst is gesloten, die in 2004 van kracht werd. De overeenkomst leidt op langere termijn naar een volledige vrijhandel voor industrie- en agrarische producten. Voor de kortere termijn voorziet dit akkoord met het oog op de bevordering van de agrarische export van Egypte naar de EU in het afbouwen van de tariefcontingenten. Aangezien Egypte geen vlasvezelproducten naar de EU exporteert, is dat voor deze sector niet van invloed. De teelt van vlas in Egypte is gezien de eigenschappen van het product op andere marktsegmenten gericht dan de teelt in West-Europa, die vooral bestemd is voor de textielindustrie.

Figuur 2.1 Vlasteelt in China en Egypte 1999-2006 (in hectare)

Bron: <www.saneco.com>

Tabel 2.2 Areaal vlas in een aantal landen in de wereld in 2007

Land	Gezaaide ha	Geogste (gezwingelde) ha
Frankrijk	74.600	65.390
België	14.700	14.700
Nederland	3.424	3.424
Totaal West-Europa	92.724	83.514
Rusland	53.000	45.000
Wit-Rusland	72.000	61.000
Oekraïne	12.000	10.000
Litouwen	1.000	0
Letland	1.500	600
Polen	3.000	3.000
China	113.400	113.400
Egypte	17.000	15.000
Totaal	365.624	331.514

Bron: <www.saneco.com>

Voor 2008 wordt verwacht dat de arealen in China en Egypte groter zullen zijn dan in 2007; de landen reageren hiermee op de geringere beschikbare hoeveelheid en de mindere kwaliteit van de oogst in Europa in 2007 (Saneco).

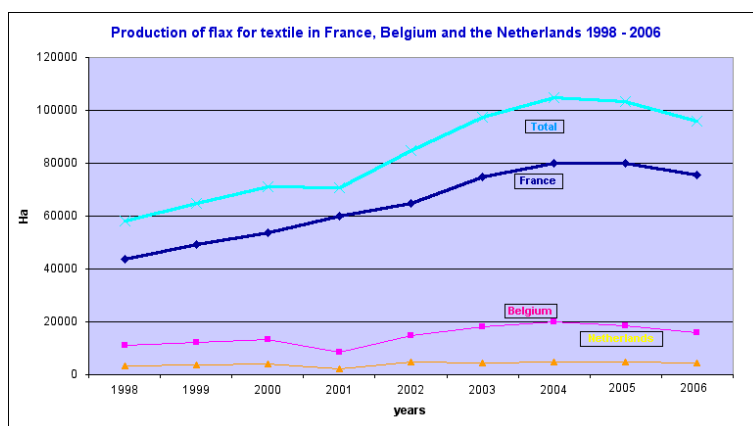
Daarentegen wordt voor 2008 een kleiner teeltoppervlak verwacht voor de EU en de Oost-Europese landen.

Vlas in de EU en Nederland

De vlasteelt in de EU (-25) omvat ruim 100.000 ha (tabel 2.3 bijlage 3). Het grootste deel hiervan neemt Frankrijk voor rekening. België is het tweede belangrijke land voor de teelt van vlas. Nederland is met de nieuwe landen Polen en Tsjechië een relatief kleine producent van vlas.

De teeltoppervlakte van 2000 tot 2005 vooral in Frankrijk toegenomen (figuur 2.2). Daartegenover staat dat de 'speculatieve teelt' die werd opgeroepen door de eerdere marktordering van vlas is verdwenen. Deze 'teelt' was vooral omvangrijk in Spanje (met name nog in 1999), maar kwam ook voor in het VK, Portugal en Zweden. De introductie van een steunbedrag per ton verwerkt product door de EU in plaats van een bedrag per hectare heeft in die zin goed uitgewerkt.

Figuur 2.2 Vlasteelt in Frankrijk, België en Nederland 1998-2006 (in ha)

Bron: <www.saneco.com>

In Frankrijk zijn er ruim 6.000 vlastelers; het aantal is met de genoemde groei van het areaal nog toegenomen sinds het jaar 2000. De gemiddelde oppervlakte per bedrijf is circa 12 ha. De vlasteelt in België is met gemiddeld circa 18 ha vlas per bedrijf duidelijk grootschaliger.

In Nederland wordt vlas geteeld op ongeveer 600 landbouwbedrijven. Gemiddeld per bedrijf is de oppervlakte vlas ongeveer 7 ha (uitgaande van het areaal in 2006 en voorgaande jaren). Voor 2008 wordt een areaal van slechts ongeveer 2.500 ha verwacht, met ook een duidelijk geringer aantal telers.

De vlasteelt was in het verleden (vooral de jaren vijftig en zestig voor de opkomst van synthetische producten en voor de omvangrijke invoer van vlasstro uit de toenmalige USSR) duidelijk omvangrijker (Riensema et al., 1990). Destijds werd in Nederland 25 tot 30.000 ha geteeld, overwegend in het Zuidwesten van het land, maar ook in andere kleiakkerbouwgebieden (Friesland, Flevopolders) kwam het gewas wel vrij veel voor. Overigens is ook de vlasteelt in België omvangrijker geweest; in 1960 was het areaal er 30.000 ha. In Frankrijk was het toen met 44.000 ha wel minder omvangrijk dan de laatste jaren. Rond 1980 was het areaal vlas in Nederland gedaald tot circa 3.000 ha. Daarna herstelde het, mede doordat linnen weer een wat betere positie verwierf in de kledingsindustrie, tot ruim 5.000 ha rond 1990.

De vlasteelt stelt eisen aan de bodem, het klimaat en de kennis en ervaring van telers (Stokkers et al., 2004). De eerste twee factoren zijn van nature aanwezig in de drie (aan een gesloten) gebieden waar de teelt vooral plaats vindt: Noordwest Frankrijk, het westen van België en Zuidwest-Nederland. Ervaring en kennis zijn in deze gebieden het resultaat van een lange traditie wat betreft de teelt en verwerking van vlas.

De kwaliteit van het vlas uit Frankrijk, België en Nederland is beter dan die uit Tsjechië en Egypte. Het product uit deze landen is op zijn beurt weer beter dan uit Oost-Europa en uit China.

Zaaizaad

Van het overgrote deel (ruim 80%) van het in Nederland geoogste vlas wordt het lijnzaad als zaaizaad geoogst (tabel 2.4). De hoeveelheid in 2007 is overigens duidelijk geringer dan voorgaande jaren (tabel 2.3, bijlage 3); dit houdt verband met de krimp van het Nederlandse vlasareaal (tabel 2.2). In België en Frankrijk is wordt relatief veel minder, namelijk op circa 40 respectievelijk 20% van het vlasareaal lijnzaad als zaaizaad gewonnen. Nederland heeft een natuurlijk voordeel in deze, namelijk meer zaadopbrengst in verhouding tot vezelopbrengst, ten opzichte van België en Frankrijk. Nederland is, doordat van een groot deel van het vlasareaal zaaizaad wordt gewonnen, exporterend voor dit product. Het Nederlandse zaaizaad wordt onder meer geëxporteerd naar Oost-Europa (Rusland, Wit-Rusland, Oekraïne en andere), Egypte en China.

Frankrijk streeft echter naar eigen voorziening op dit gebied. Voor de Nederlandse zaaizaadsector (dit geldt overigens ook voor pootgoed) is het nadelig dat

Frankrijk op geïmporteerde zaaizaden een (certificerings)heffing legt, terwijl hiervoor in Nederland al is betaald.

Tabel 2.4		Lijnzaad in Nederland, gecertificeerd door NAK en goed-gekeurde oppervlakten zaaizaden
<i>Lijnzaad, vezelvas (ton)</i>		
2007 (voorlopig)		2.483
2006 (definitief)		3.260
<i>Vezelvaszaaizaad (ha)</i>		
2007		2.974
2006		3.669
2005		3.790
2004		3.745
2003		3.730
Bron: NAK, Nederlandse Algemene Keuringsdienst voor zaaizaad en pootgoed van landbouwgewassen.		

Relatie telers - verwerkers

De vlasteelt in Nederland is veelal geconcentreerd in gebieden rond de bedrijven die het vlas verwerken. Om de hoge aanschafkosten van oogst- en verwerkingsmachines te drukken, zijn 'vlaskernen' ontstaan. Dit zijn samenwerkingsverbanden tussen telers en verwerkers of loonwerkers. Deze vlaskernen bewerken gemiddeld tussen de 40 en 60 ha vlas. De teelt vindt voor een belangrijk deel plaats op contractbasis, waardoor de verwerkers van de aanvoer van grondstoffen verzekerd zijn. Sommige verwerkers werken met participatiecontracten. Andere verwerkers hebben met de vlasteren een overeenkomst voor de levering van het vlas tegen een vaste prijs. Andere soorten overeenkomsten of contracten bieden een wat andere risicoverdeling tussen teler en verwerker. Daarnaast zijn er vrije telers die voor eigen risico actief zijn (zie kader; Stokkers et al., 2004).

Nederlandse verwerkers werken vaak met een overeenkomst tegen een vaste prijs, maar er zijn ook bedrijven, waaronder Van der Bilt, die net als de Franse coöperaties werken met participatiecontracten (mededeling Kasse, 2008). Ook zijn er verwerkers die voor de teelt van vlas land huren voor een jaar. Het risico van de teelt en de prijs van het product ligt dan uiteraard voor 100% bij de huurder. Huurders houden er in dit geval rekening mee dat de opbrengst per hectare veelal lager is dan op land waar de hogere opbrengst voor de teler een voordeel oplevert (mededeling tijdens vergadering begeleidingscommissie).

Overeenkomst tegen vaste prijs

In dit geval wordt de totale oogst door de verwerker voor een vast bedrag per ton gekocht van de teler. De verwerker verwerkt het stro en verkoopt de producten voor eigen risico. In deze situatie ligt het teeltrisico bij de teler en het marktrisico bij de verwerker.

Participatiecontract

In dit geval krijgt de teler in ieder geval een bepaald basisbedrag van de verwerker. Afhankelijk van de gerealiseerde verkoopprijs door de verwerker, ontvangt de teler hierop nog een aanvulling. Het teeltrisico ligt ook in deze situatie bij de teler, het marktrisico is echter gespreid en ligt zowel bij de teler als bij de verwerker.

Vrije teler

Het komt ook voor dat de teler tot aan de verkoop eigenaar blijft van het (verwerkte) product. De gehele verwerking geschiedt dan in loonwerk. In deze situatie draagt de teler zowel het teelt- als marktrisico.

Hennep teelt in de EU en Nederland

De teelt van vezelhennep in de EU omvat ongeveer 15.000 ha. Hiermee zou de EU ongeveer 10% van de totale teelt in de wereld voor rekening nemen. De hennep teelt in de EU is vooral te vinden in Frankrijk met ruim de helft van het areaal en daarnaast in Duitsland, het VK, Polen, Italië en Spanje. In Spanje is de teelt na 1999 fors gedaald, evenals voor vlas door het wegnemen van 'speculatieve elementen' uit de EU-verordening (tabel 2.5, bijlage 3). Hongarije kende in jaren tachtig nog wel een aanzienlijke teelt van hennep, circa 60.000 ha. Deze is nu vrijwel weggefallen. In Engeland zal in 2008 de teeltoppervlakte mogelijk verdubbelen; in Frankrijk en Duitsland neemt de teelt waarschijnlijk met 20% toe (Dun, mededeling, 2008).

In Nederland is de teelt van vezelhennep steeds bescheiden van omvang geweest. In het jaar 2000 omvatte de teelt ruim 800 ha, waarna het opliep tot ruim 2.000 ha in 2002. De laatste jaren echter verdween, na het stopzetten van het contracteren door Hempflax, de teelt nagenoeg en omvatte deze slechts enkele tientallen tot ruim 100 ha. Wel zijn er in Nederland verschillende initiatieven om de hennep teelt uit te breiden, namelijk door de verwerkers Hempflax en Dun en voorts van Wageningen UR. Het laatste betreft onderzoek van het PRI (Marcel Toonen) met teelt in de provincie Gelderland; het verwerkingsproces door middel van stoomexplosie levert een fijnere vezel op (zie ook paragraaf 2.5). De teelt van hennep levert geen bijzondere eisen op; het kan gemakkelijk in het bouwplan worden opgenomen van bedrijven met granen, zetmeelaardap-

pelen en dergelijke (dus op klei- of zandgrond en dergelijke) en geeft als snelgroeiend gewas geen ruimte voor onkruiden. Als diepwortelend gewas verbetert hennep de structuur van de grond.

2.4 Verwerking van vlas en vezelhennep

Oogst en verwerking vlas

Kenmerkend voor vlas is dat de gehele plant wordt geoogst en benut. Hoofddproducten van de teelt vormen het stro en het (lijn)zaad. Het gecertificeerde zaad wordt afgezet als zaaizaad en het overige zaad als oliezaad; slagzaad, waaruit lijnolie wordt gewonnen.

Na het trekken van het vlas wordt het stro eerst geroot. Dit roten geschiedt tegenwoordig hoofdzakelijk op het veld, het zogenaamde dauwrotten. Vervolgens wordt het stro geperst en afgevoerd naar een verwerkingsbedrijf. Hier wordt het zwingeld, een proces waarbij de houtdeeltjes van de vezels gescheiden worden.¹ Het zwingelen levert lange vezels, korte vezels (lokken) en scheven (houtdeeltjes) op. Deze halfproducten worden afgezet naar diverse afnemers en aangewend bij de fabricage van een groot scala aan eindproducten (zie bijlage 2; bron: Stokkers et al., 2004).

In de periode tussen het trekken en zwingelen worden de zaadbollen van het stro gescheiden, dit is het zogenaamde repelen.² De keuze van het tijdstip en de bijbehorende methode van repelen is afhankelijk van het feit of het vlas hoofdzakelijk voor de vezel of ook voor de winning van zaaizaad wordt geteeld. In dit laatste geval is het belangrijk dat er zo min mogelijk zaad verloren gaat. Het repelen wordt dan zo vroeg mogelijk uitgevoerd. Hierdoor wordt tevens de kwaliteit gewaarborgd. Een methode, die in Nederland niet veel wordt toegepast, is dat het zaad in de fabriek vlak voor het zwingelen wordt gerepeld. In dat geval blijven de zaadbollen gedurende de gehele rootperiode aan het stro. De methode is wat betreft arbeid en mechanisatie relatief goedkoop, maar leidt vaak tot grote zaadverliezen, zowel kwantitatief als kwalitatief. Deze methode is dus niet geschikt waar het gaat om het winnen van zaaizaad.

¹ Bij het zwingelen wordt het lint vrijgemaakt van het stro. Het optimale vochtpercentage om het lint vrij te maken is 15-17%. Als het vlas onvoldoende geroot is, worden niet alle houtige delen losgeslagen. Als het vlas overroot is worden de vezels kapot geslagen en blijven er meer korte en minder lange vezels over.

² Bij het trekrepelen, dat ook in Nederland wordt toegepast, vindt het trekken en repelen in een werkgang plaats. Het dan gewonnen zaad moet nog wel gedroogd worden. De kosten van een en ander zijn weliswaar hoger, maar het proces komt de kwaliteit van het zaad ten goede.

Vlasverwerkende bedrijven

In Nederland zijn zeven particuliere bedrijven die vlas verwerken (tabel 2.6). Dit aantal is de laatste jaren, tot 2008, met twee gedaald. Door de gestegen graanprijzen wordt het telen van vlas steeds minder aantrekkelijk en loopt het aanbod c.q. het areaal vlas terug. Voor verwerkingsbedrijven loopt de kostprijs, onder andere door onderbezetting, op terwijl de vezelprijzen zijn gedaald.

Tabel 2.6		Aantal verwerkers in de belangrijkste vlasproducerende landen	
Land	Aantal verwerkers (zingelen)	Land	Aantal verwerkers (zingelen)
Frankrijk	33	Wit-Rusland	53
België	61	Litouwen	6
Nederland	7	Oekraïne	29
Spanje	1	China	71
Letland	4	Egypte	31

Bron: <www.saneco.com>

Ongeveer de helft van het Franse vlas wordt verwerkt door coöperaties van telers en deze coöperaties verzorgen eveneens de handel in vlaszaad. De coöperaties beschikken over moderne apparatuur; turbines voor het zwingelen kosten ruim 1,5 miljoen euro per stuk en draaien dikwijls 24 uur per dag (ploegendienst). De aangesloten telers zijn door de grote investeringen gebonden aan de coöperaties en zorgen door een goede grondstofvoorziening voor rendement op investeringen. Bij een tegenvallend rendement zullen ze daarom ook minder geneigd zijn om met de vlasteelt te stoppen. Particuliere vlasverwerkingsbedrijven in Frankrijk zijn goed voor 40% van de verwerking. Zij reageren doorgaans sneller op marktontwikkelingen dan coöperaties en minderen het areaal in tijden van overproductie. Sinds 2003 zit er in Frankrijk nog slechts één vlaspinnerij, namelijk Safilin.

Het Nederlandse vlas wordt niet uitsluitend verwerkt in Nederland, maar ook geëxporteerd naar België. Daartegenover wordt door Nederlandse verwerkers vlas geïmporteerd uit België en Frankrijk.

In de analyse van de verwerking en afzet van vlas is van belang onderscheid te maken tussen, als belangrijkste producten, de lange vezel en de korte vezel. Hierover een korte beschouwing in het navolgende.

Lange vezel

Dit betreft alleen vezels van vlas en niet van hennep. De lange vezel is het hoofdproduct van vlas. De omvang van de productie van lange vezel in de EU is ruim 100.000 ton per jaar, maar wisselt vrij sterk. In 2001 was de omvang als gevolg van de weersomstandigheden slechts de helft van in andere jaren (Ernst & Young, 2005, p. 51).

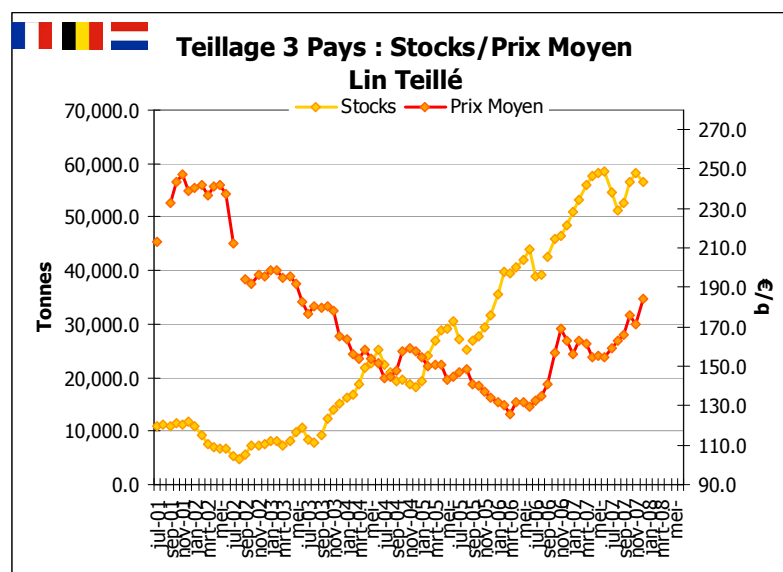
Veruit het grootste deel, circa 80%, van de langvezelproductie vindt plaats in Frankrijk en België heeft een aandeel van ruim 15%. De productie in Nederland komt op gemiddeld ruim 4.000 ton per jaar. Duitsland en Oostenrijk zijn andere producenten, maar met een zeer klein volume. De omvang van de langvezelproductie in de EU is in de periode 2000-2004 uitgebreid, vooral in Frankrijk en ook in België. In Nederland is er dan vrijwel geen toename. In samenhang met de ontwikkeling van de oogstomvang per jaar laat tabel 2.7 (bijlage 3) het volume van de verkoop van lange vezels zien in de drie traditionele vlaslanden. Rond de eeuwwisseling lagen deze verkopen nog op een hoog niveau, maar deze liepen als gevolg van de slechte oogst in 2001 duidelijk terug, waarna in de jaren daaropvolgend weer een duidelijk herstel optrad. In het laatste jaar (06/07) is een daling van de verkopen zichtbaar, met als gevolg voorraadvorming. China is de belangrijkste koper van de lange vezel.

Tabel 2.8 (bijlage 3) laat de ontwikkeling van de lange vezelprijzen zien. Deze prijzen vertonen vanaf 2000/01 een dalende lijn met een (voorzichtig) herstel vanaf 2005/2006. Tevens valt op dat de prijzen in Frankrijk hoger zijn dan in België en Nederland. Verschillen in vezelkwaliteit zijn hiervan de belangrijkste oorzaak. De gemiddelde lange vezelprijs van de drie landen samengenomen was in 2006/2007 met 154,50 euro per 100 kg, bijna 15% hoger dan in het voorgaande jaar, maar nog aanzienlijk lager dan aan het begin van de 21e eeuw (zie ook figuur 2.3).

Normaliter omvat de voorraad aan het einde van het verkoopseizoen per eind juni maximaal een derde van de productie, maar de laatste jaren is het opgelopen naar meer dan de helft (figuur 2.3 en 2.4).

De waarde van de in de EU geproduceerde lange vezels bedroeg in de jaren 2000-2004 circa 200 mln. euro per jaar en was vrij constant. De prijzen van de lange vezels (in euro) daalden mede door de waardestijging van de euro ten opzichte van de Amerikaanse dollar (figuur 2.3, oranje lijn). In dollars bleef de prijs wel op peil. Vanaf het voorjaar van 2006 is de prijs wel enigszins hersteld, zie ook tabel 2.8 (bijlage 3). Gelijkijdig zijn de voorraden lange vezel al vanaf 2003 toegenomen (figuur 2.3).

Figuur 2.3 Ontwikkeling van de prijs (in euro¹ per 100 kg) en de voorraad van lange vlasvezel(in ton) in Frankrijk, België en Nederland

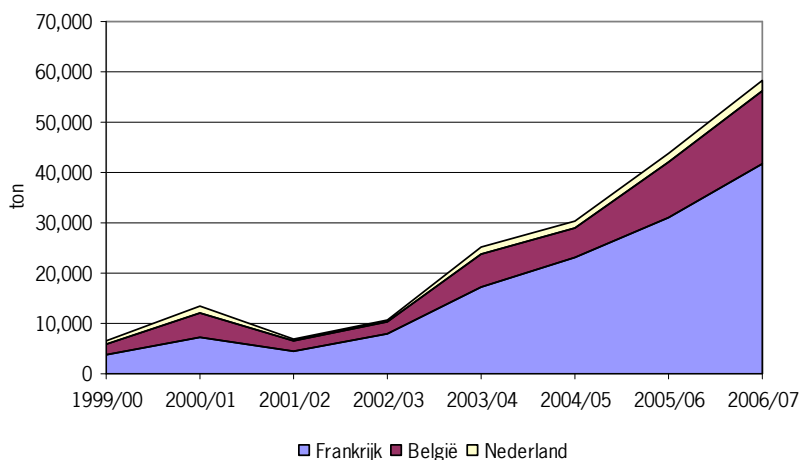

Bron: C.I.P.A.LIN (FR), ABV (B), Commissie Vlas (NL).

¹ In USD geeft de ontwikkeling van de prijs een veel vlakker verloop te zien.

Figuur 2.4

Ontwikkeling voorraden lange vezel aan het einde van het verkoopseizoen, per 30 juni (ton)

Bron: HPA/CELC, bewerking LEI.

De verwerkingssteun is voor veel vlasverwerkende bedrijven in Frankrijk, België en ook Nederland doorslaggevend gebleken om een positief bedrijfsresultaat te kunnen boeken (E&Y, p. 68). Het aandeel van de steun in het brutore-sultaat van de vlasverwerkende bedrijven (eerste verwerkers) is vrij hoog, namelijk circa 50% in de eerste jaren na 2000. Zonder steun zou er bezuinigd moeten worden op de investeringen en op de prijs die de telers voor het geleverde vlas ontvangen. Ook zou, wanneer er geen steun was geweest, een deel van de nog actieve verwerkers zijn gestopt.

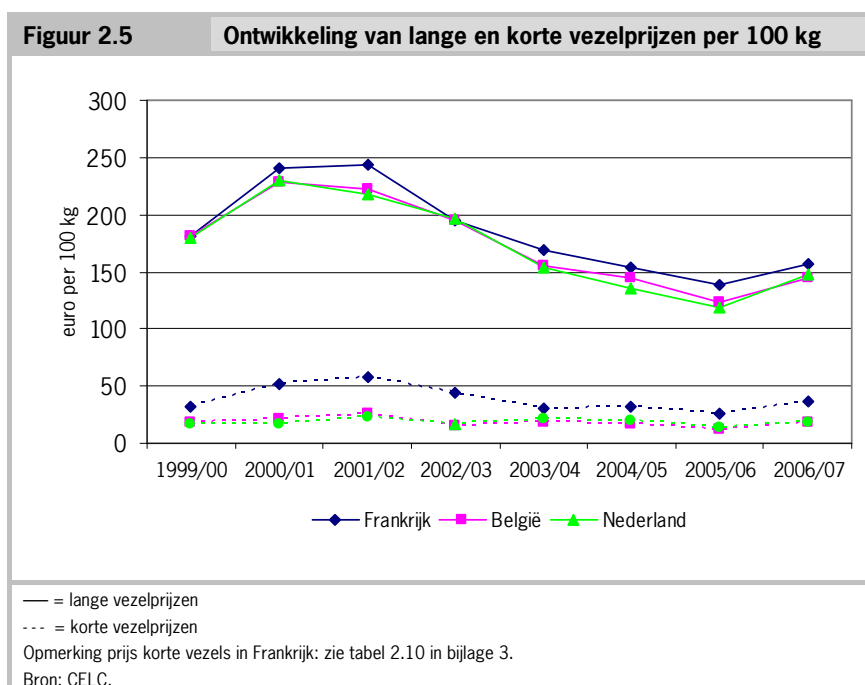
De stagnatie in de afzet van de lange vezel wordt onder meer toegeschreven aan de verzwakking van de economie van de Verenigde Staten, waar uiteindelijk circa 60% van het linnen zijn bestemming vindt, en de overcapaciteit van de Chinese textielindustrie. Het verbruik van lange vezel per jaar is teruggelopen van meer dan 100.000 naar circa 80.000 ton. Na de 'magere oogst' van 2007 zouden de voorraden eigenlijk moeten dalen, maar dat is niet het geval. De voorraden zouden oplopen naar 75.000 ton. Overigens kampt ook de katoen-sector met voorraden.

Korte vezel

De korte vezel is een bijproduct van vlas. Voor vlas bepaalt de opbrengst van de korte vezel (lokken) slechts een klein deel van de totale financiële opbrengst (zie ook hoofdstuk 3). De korte vezel is het hoofdproduct van vezelhennep. Op de afzetmarkt hiervan wordt later ingegaan.

Tabel 2.9 (bijlage 3) toont voor vlas de verkochte hoeveelheden lokken. Het is moeilijk om de cijfers van de laatste vier verkoopseizoenen te vergelijken met de voorgaande jaren, omdat Frankrijk de verkopen op een andere wijze is gaan registreren dan in het verleden. De verkochte hoeveelheden zijn niet teruggerekend naar gezuiverde lokken. Duidelijk zichtbaar is de stijgende lijn in de afgelopen jaren.

Tabel 2.10 (bijlage 3) geeft een beeld van de ontwikkeling van de lokkenprijzen. In 2005/2006 waren de prijzen op een dieptepunt aangeland. Daarna was er sprake van een herstel, vergelijkbaar of mogelijk wat sterker dan het herstel in de prijsontwikkeling van lange vezel. Deze prijsrelatie wordt ook getoond in figuur 2.5.

2.5 De vlas- en hennepvezelmarkt

De totale vezelmarkt

Op de totale wereldvezelmarkt (kort en lang samen) nemen de vezels van vlas en hennep een bescheiden plaats in. Deze markt wordt gedomineerd door synthetische vezels en verder zijn er verschillende natuurlijke vezels groter in productieomvang dan vlas en hennep (tabel 2.11). Binnen de totale wereldproductie van natuurlijke vezels, exclusief katoen, hebben vlas en hennep een aandeel van respectievelijk 13,6 en 1,1%. Omdat katoen zelf een aandeel heeft van circa 75% in het totaal van de natuurlijke vezels, is het aandeel van vlas hierin ongeveer 2%.

Natuurlijke vezels	2003	2004	Belangrijkste landen
Jute	2.840.000	2.861.000	India, Bangladesh
Kokos	929.000	931.000	India, Vietnam, Sri Lanka
Vlas	748.000	782.000	China, Europa
Kenaf	374.000	403.000	India, China
Sisal	309.000	315.000	Brazilië, Kenia
Ramie	249.000	249.000	China, Europa
Abaca	98.000	98.000	Filippijnen, Ecuador
Hennep	69.000	66.000	China, Europa
Agave	56.000	56.000	Columbia, Cuba, Mexico
Totaal	5.672.000	5.761.000	

Bron: Inova (www.eiha.org).

Het wereldverbruik aan textielvezels zal naar verwachting toenemen van 59 miljoen ton in 2000 tot 88 miljoen ton in 2020. Oorzaken zijn de groei van de wereldbevolking in ontwikkelingslanden in Azië en Afrika en de stijging van het vezelverbruik tot 10 kg per persoon door de stijging van de levensstandaard. Verwacht wordt echter dat het productievolume van natuurlijke vezels zal stabiliseren. Alleen voor katoen zou, dankzij efficiëntere teeltmethoden, mogelijk nog een lichte groei in het verschiet liggen (Vlasberichten, 2004). De verwachtingen over de groei van het verbruik zijn vooralsnog niet uitgekomen; er is nu (voorjaar 2008) sprake van een stagnatie in de afzet.

Van de mondiale vezelproductie wordt 50% tot kleding verwerkt, 25% in textiele toepassingen voor interieur (inclusief huishoudtextiel) en 25% in technische

toepassingen. Het aandeel van technische toepassingen neemt toe. De chemische industrie zoekt continu naar nieuwe vezels die de goede eigenschappen van natuurlijke vezels zo goed mogelijk benaderen. Net als de textielindustrie verschuift de productie van synthetische vezels naar de lagelonenlanden.

Niettemin wordt er vanuit de vlassector verwacht dat de natuurvezels op termijn terrein kunnen winnen ten opzichte van de kunstvezels. Die verwachting is mede gebaseerd op het positieve duurzaamheidsaspect van de natuurvezel.

Natuurvezels ten opzichte van synthetische vezels

Sinds de jaren zestig is het gebruik van synthetische vezels toegenomen ten koste van het marktaandeel van natuurlijke vezels. De belangrijkste reden was het feit dat synthetische vezels op grote schaal en goedkoop te vervaardigen zijn met een constante kwaliteit. Natuurvezels, gebaseerd op landbouwgewassen die groeien in de open lucht en blootstaan aan de invloeden van het weer, hebben op dat punt een nadeel. Toch zijn er de laatste jaren ontwikkelingen zichtbaar die werken in het voordeel van natuurlijke vezels. Als het gaat om textiele toepassingen van vlas zijn de sterke troeven: draagcomfort, informele uitstraling en duurzaamheid. Ten opzichte van katoen heeft vlas het voordeel dat de teelt minder belastend is voor het milieu. De vervaardiging en het gebruiken (en wassen) van een linnen shirt is volgens een LCA-vergelijking¹ op bepaalde punten beter voor het milieu dan van een katoenen shirt. Een belangrijke oorzaak van de verschillen is gelegen in de teelt. In tegenstelling tot de teelt van katoen vraagt de vlasteelt een bescheiden inzet van gewasbeschermingsmiddelen en kan irrigatie achterwege blijven.

<www.mastersoflinen.com/news/pdf/1209115075.pdf>

Bij vezelversterkte kunststoffen zijn het de mogelijkheden voor recycling die een voordeel betekenen voor natuurvezels ten opzichte van minerale vezels zoals glasvezels. Daarnaast vraagt de productie van glasvezel veel energie. Ook op dit punt hebben natuurlijke vezels een voordeel. Ten slotte bestaat nog een voordeel op het punt van gewicht. Door toepassing van natuurlijke vezels in auto's is het mogelijk het brandstofverbruik te verlagen.

In samenhang met het politieke streven naar duurzaamheid zijn natuurlijke vezels zoals vlas en hennep in het voordeel. Het zijn hernieuwbare grondstoffen die een bijdrage leveren aan het vastleggen van CO₂ en daarmee het verdere opwarmen van de aarde. Ten opzichte van landbouwproducten, die hoofdzake-

¹ LCA staat voor Life Cycle Assessment, hierin wordt het effect op het milieu van de het totale productieproces en het gebruik van het product geïnventariseerd en gekwantificeerd; het gaat onder meer om het gebruik van water en energie en de emissies van CO₂ enzovoort.

lijk voor energieproductie worden aangewend, bieden vlas en hennep het voordeel dat de CO₂ langduriger is vastgelegd. Een voorbeeld daarvan zijn de toepassingen in bouwmaterialen.

Vlasvezels

Natuurlijke vezels hebben het imago van een exclusieve textielgrondstof, vanwege hun milieuvriendelijke karakter en unieke gebruikseigenschappen. Binnen de natuurlijke vezels nemen bastvezels en vooral vlas een specifieke plaats in. De rol van vlas in de toekomst is afhankelijk van de modernisering van de agrotechnische omgeving, de mate waarin het geschikt is voor de nieuwe verwerkingstechnieken en de ontwikkeling van de levensstandaard. Op grond hiervan wordt in *Vlasberichten* (2004) aangenomen, dat het verbruik van vlas nog licht kan oplopen van 782.000 ton in 2002 tot 800.000 ton in 2020.

Deze verwachting wijkt af van de eerder gesignaleerde stabilisatie van natuurlijke vezels, maar is mede gebaseerd op de aanname dat het aanbod van kunstvezels niet onbeperkt kan worden opgedreven. Redenen daarvoor zijn:

- de gewijzigde vraag ten gunste van natuurlijke vezels;
- hoge ontwikkelingskosten van een nieuw type viscosevezel;
- hoge investeringskosten voor nieuwe productielijnen van synthetische vezels;
- het gebruik van een andere grondstof dan aardolie en de daarmee gepaard gaande investeringen.

Tabel 2.12 Productie, voorraadmutaties, import, export en verbruik van vlasvezel wereldwijd en per productiegebied (in tonnen, 2006)					
	Oogst	Voorraadmutatie	Import	Export	Consumptie
EU-25	151.550	5.000	8.700	123.800	31.450
Oost-Europa	33.000	10.000	2.800	7.200	18.600
China & Hongkong	26.000	7.000	121.300	100	140.200
Egypte	20.000	6.000	1.100	10.400	4.700
Overige landen	500	0	7.600	0	8.100
Wereld	231.050	28.000	141.500	141.500	203.050

Overige landen: Tunesië, Zuid-Afrika, Zuid-Korea, India, Brazilië, Chili.
Bron: www.linificio.it.

Tabel 2.12 geeft een overzicht van de wereldwijde productie, import en export van vlasvezels. Uit de cijfers blijkt dat Europa (EU-25) de belangrijkste producent van vlasvezels is, maar dat een groot deel van de Europese productie

wordt geëxporteerd. Ook Egypte exporteert een aanzienlijk deel van haar productie. China en Hongkong zijn met 85% van het totaal aan importen, de grootste importeurs van vlasvezel. De cijfers tonen tevens de voorraadvorming in 2006.

De vlaseelt heeft de afgelopen jaren 'geprofiteerd' van de toenemende belangstelling van de consument voor linnen kleding. De prijzen van vlasvezels, die voor een belangrijk deel verwerkt worden in landen buiten de EU, vooral in China, zijn echter gedaald. Een belangrijke reden is de daling van de koers van de dollar. Hennepvezels profiteren evenals korte vezels van een toenemende belangstelling voor gebruik van natuurvezels als vervanger van minerale vezels. Voor het opbouwen van nieuwe afzetmarkten, die ontstaan naast de traditionele afzet van vlas- en hennepvezels naar de papierindustrie, is tijd nodig.

Zoals in paragraaf 2.4 wordt bij de verdere analyse van de vezelmarkt voor vlas onderscheid gemaakt tussen de lange vezel en de korte vezel. Het houtige restproduct van de vezelwinning, de scheven, wordt gebruikt voor de productie van vlasplaten. Door toenemende schaarste aan hout en een stijging in het gebruik van bouwmaterialen, vooral in het Verre Oosten waar een zeer sterke economische ontwikkeling gaande is, zijn scheven de laatste jaren in prijs gestegen. Vlasplaten onderscheiden zich van spaanplaten op basis van hout door hun lage gewicht, een groot isolerend vermogen en grote schroefvastheid.

Lange vezel (vlas)

De afzetmarkt van lange vezelproducten voor de EU is sinds een aantal jaren China. De export vanuit Frankrijk, België en Nederland is in zijn geheel op de Chinese markt gericht. In de loop van de jaren negentig (1992-2003) is de afzet naar China met gemiddeld 10.000 ton per jaar toegenomen. In de periode 1999-2003 bedroeg de groei 20% per jaar. Daartegenover staat dat de export naar Noord-Amerika (Verenigde Staten) is gedaald met meer dan 10% voor stoffen en meer dan 25% voor linnen kleding. De oorzaak hiervan is vooral een toegenomen concurrentie vanuit Azië. De productiekosten, vooral de arbeidskosten, in de textielindustrie in China zijn aanzienlijk lager dan in de EU. Overigens zijn deze kosten in Frankrijk ook hoger dan in Marokko en Roemenië.

Gezien bovenstaande ontwikkelingen is het niet opmerkelijk dat de productie van vlagaren in toenemende mate is geconcentreerd in China. In 2006 nam China al meer dan 70% van de wereldproductie voor rekening (tabel 2.13 bijlage 3). Het aandeel van de EU in de wereldproductie van vlagaren is vrij bescheiden (nog circa 15%, zie ook tabel 2.12) en neigt verder af te nemen. Buiten Europa en China is Egypte nog een producent met een bescheiden omvang. Overigens wordt in Rusland door de overheid wel getracht om de textielindu-

strie, waarin katoen en linnenstoffen worden verwerkt, nieuw leven in te blazen en te stimuleren, onder meer door buitenlandse investeringen aan te trekken met gunstige fiscale voorzieningen (*NRC Handelsblad*, 6 mei 2008).

Gezien de veel lagere verwerkingskosten in de Chinese textielindustrie is het logisch dat bij een verdere globalisering van de wereldeconomie dit deel van de productie vooral in China plaatsvindt. De teelt en daarnaast ook de eerste verwerking van de gewassen (i.c. vlas) kan nog wel in de EU gelokaliseerd zijn (E&Y, 2005).

De verwerkingssteun van de EU kan deze ontwikkeling niet of nauwelijks beïnvloeden. De concurrentieverschillen tussen de EU en China zijn zo groot dat de steun geen wezenlijke factor is in de locatiekeuze van de industrie. De steun zou neerkomen op (slechts) 1,5% van de opbrengstprijis van het textielproduct in China en 0,3% van de verkoopprijs ervan (in de vorm van kleding en dergelijke) in de EU.

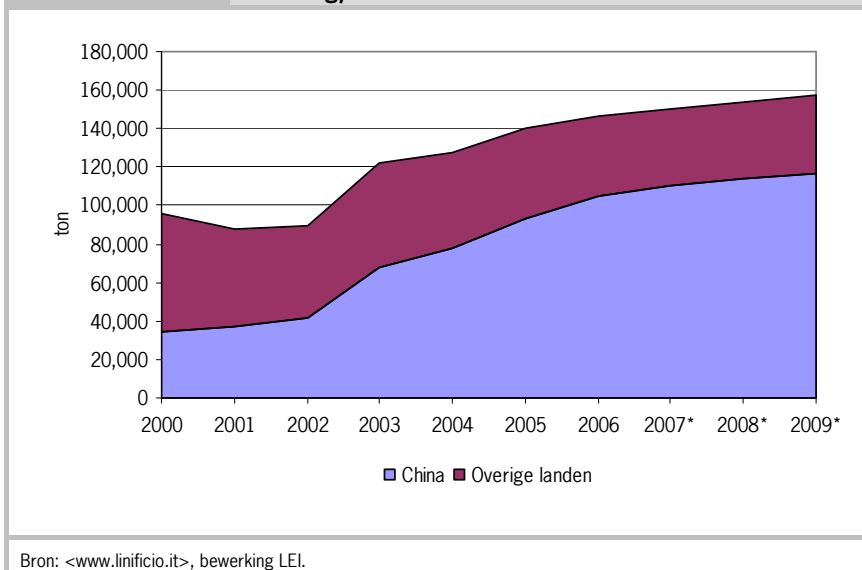
De eindbestemmingen van de lange vezel (linnen) is veelzijdig en loopt uiteen van kleding (70%) tot tafellinnen, wandbekleding, vloerbedekking en ook schoei-sel (Maison du Lin, 2008; www.lin.asso.fr). In de afgelopen jaren is hierin geen sterke verschuiving geweest, althans er zijn geen duidelijke statistieken over. De eindbestemming van de vezel is afhankelijk van de vraag naar de producten die voor een groot deel in de Chinese industrie worden vervaardigd.

Gemiddeld brengen de linnenproducten een hogere prijs op dan katoenproducten; mede omdat linnen sterker is en technisch langer mee gaat dan katoen. Gelijktijdig zijn de linnenprijzen sterker fluctuerend dan die van katoen. Door de hogere kostprijs van linnen is dit product in het nadeel ten opzichte van katoen. De gewijzigde koersverhouding tussen de euro en de dollar speelt hierbij nog een rol. Overigens is, zoals eerder is vastgesteld, de marktomvang van de linnenvezels gering ten opzichte van die van katoen.

Geconstateerd kan worden dat voor de vlassector in de EU de afhankelijkheid van de Chinese afnemers, dus van de textielindustrie in dat land, erg groot is geworden. Dit kan als een bedreiging van de vlassector worden gezien. In China zou de laatste jaren worden getracht met de eigen teelt van vlas een vezelkwaliteit te produceren, die vergelijkbaar is met de kwaliteit die nu nog uit Europa wordt geïmporteerd. Vooralsnog fluctueert de omvang van de vlasteelt in China (zie paragraaf 2.3), maar wel wordt verwacht dat de Chinese linnenproductie de komende jaren blijft toenemen (figuur 2.6). Gelijktijdig blijft de linnenproductie naar verwachting in andere landen hooguit gelijk in omvang.

Figuur 2.6

Ontwikkeling van de linnenproductie tot 2010 (vanaf 2007 schatting)

Korte vezel (vlas)

Voor de korte vezel van vlas zijn er vrij veel bestemmingen, waaronder (speciaal) papier, de automobielandustrie en bouw- en isolatiemateriaal. Een (toenevend) deel van korte vezels vindt zijn weg naar landen buiten de EU, vooral naar ook China en Hongkong, eveneens met als bestemming de textielindustrie. Een groeiemarkt is vooral de afzet naar de automobielandustrie. Qua omzet is die van groot belang (ruim 35% in 2003), evenals de export naar derde landen. De betekenis van de afzet naar de papiersector is afgenomen naar omstreeks 18%. De totale omzetwaarde van de korte vlasvezel zou bij een volume van 72.000 ton neerkomen op ruim 23 mln. euro in 2003 (AND-I, 2005). De gemiddelde prijs ligt dan in de buurt van 30 euro per 100 kg. Bij die gemiddelde prijs is er een vrij grote differentiatie naar bestemming. De afzet naar de papiersector (sigarettenpapier en andere) staat onder druk van de lagere prijzen van houtvezel, terwijl de prijs van de korte vezel bij export ook te lijden heeft onder de waardevaling van de dollar. Hierdoor is de prijs de laatste jaren veelal lager dan 30 euro per 100 kg.

Een hogere dan genoemde gemiddelde prijs kan worden gerealiseerd in de afzet naar de industrieën die het product verwerken in compositiemateriaal voor auto's, watersport, luchtvaart en dergelijke. De korte vlasvezel heeft hierbij be-

paalde voordelen. Ten opzichte van bijvoorbeeld glasvezel is dat een lichter gewicht, een grotere flexibiliteit en een grotere weerstand tegen schokken, geluid en temperatuurverschillen. Maar de natuurlijke vezels hebben ook enkele nadelen, zoals de geur, de gevoeligheid voor vocht en hoge temperaturen. Overigens moet de korte vlasvezel concurreren met eerder genoemde andere plantaardige vezelproducten, waaronder sisal, jute, kenaf (tabel 2.11).

De ontwikkeling van de afzet van de korte vezel naar nieuwe deelmarkten, zoals de automobielsector, compositiemateriaal en dergelijke vergt verdere investeringen in onderzoek (R&D) en daarnaast een zekerheid voor de afnemers over de beschikbaarheid. Het laatste kan een zwak punt zijn bij wisselende groei- en oogstomstandigheden en fluctuaties op de markten van belangrijke, met vlas en hennep concurrerende, landbouwproducten, zoals granen.

Hennepvezel

De hennepvezel vindt traditioneel¹ een belangrijke afzet in de 'fijnpapiersector' voor medische doelen, sigaretten, technische toepassingen en dergelijke. Dit is een vrij stabiele markt, waarbij contracten voor de levering over meerdere jaren zijn afgesloten. Een, voor de teelt in de EU, in volume tweede bestemming is de kunststofverwerking. Daarnaast wordt de hennepvezel ook benut als isolatiemiddel. Evenals voor de korte vlasvezel is de afzet van hennepvezels naar de composietsector in ontwikkeling.

De hennepvezel heeft in dit verband vergelijkbare voordelen als de korte vlasvezel. De geringe omvang van de hennepsector is wel een belemmering voor investeringen in R&D. Door de beperkte schaalgroottes zijn de bedrijven in deze sector in het nadeel ten opzichte van de grote (industriële) afnemers. Mede hierdoor zou de afzet naar de isolatiemarkt nauwelijks zijn toegenomen. De markt wordt met een aandeel van circa 90% gedomineerd door de kunststoffen, zoals vooral glasvezel. Van de voor isolatie benutte natuurlijke vezels is wel het grootste deel hennepvezel (60%) en daarnaast korte vlasvezel (35%). Op grond van de betere kwaliteit is de prijs voor de hennepvezel voor isolatie, circa 140 euro per ton in Duitsland, ruim tweemaal zo hoog als voor het product op basis van glasvezel. Perspectieven voor de afzet van hennepvezel moeten worden gevonden in de bouw en bij composieten (Dun, mondelinge mededeling, 2008).

Als textielproduct was hennep in het verleden ook wel in gebruik. De laatste jaren zouden er vanuit de modesector in Italië nieuwe initiatieven voor zijn.

¹ In een studie van LEI-DLO, uitgebracht in 1994, werd nog uitsluitend nagegaan wat de perspectieven zijn in de papier- (en cellulose)markt (Van Onna, 1994).

Hennepzaad

Voor het hennepzaad zijn er verschillende markten in ontwikkeling, zoals cosmetica en huidverzorging, voeding en gezondheid (omega). Traditioneel wordt het zaad als visasaas en vogelvoer gebruikt.

Scheven van hennep

De houtkern van vezelhennep (de scheven) wordt verwerkt tot een hoogwaardig dierstrooisel dat zeer geschikt is voor paardenstallen en kooien voor kleine huisdieren. Ook worden hennepvezel en hennephout samen verwerkt tot papier en bouw materiaal (isolatiemateriaal, sierpleister, kozijnen en deuren). Al deze producten kunnen verschillende malen worden hergebruikt en/of na gebruik worden gecomposteerd. Stof wordt toegepast als compost en heeft gunstige vooruitzichten als opvulsel in plastic granulaat. De totale hennepplant kan ook worden toegepast als biomassa voor energieproductie.

Vezelhenneproject

In 2005 is een project Regionale 'Hennepketen' gestart om te komen tot een geïntegreerde, duurzame productieketen voor hennep textiel. Het doel is om op een ecologische en maatschappelijk verantwoorde manier de hele hennepketen te organiseren (Toonen, PRI, Wageningen UR). Dit project liep afgelopen jaren in de Achterhoek en bij de Duitse plaats Kleef. In het project¹ participeerden onder andere PRI en het hennepverwerkingsbedrijf Stextile uit het Gelderse Laren. Eind december 2007 is besloten commercieel te gaan met de bedoeling dat het areaal vezelhennep in de genoemde regio's binnen enkele jaren tot 2.000 ha zal zijn gegroeid. In 2008 wordt in Nederland 5 ha en in Duitsland 10 ha hennep geteeld, die in Duitsland wordt onthout. De huidige hoge graanprijzen zijn een belemmering om telers voor hennep teelt te interesseren.

Een voorwaarde is dat telers binnen een straal van 100 kilometer van de verwerkingsinstallaties moeten zitten, vanwege de hoge transportkosten. Het is uiteindelijk de bedoeling dat er binnen enkele jaren in Duitsland twee (stoomexplosie)fabrieken worden gebouwd voor de verwerking van de hennep tot vezels voor de textielindustrie. Men richt zich in eerste instantie op de markt van kledingtextiel (spijkerstof). De huidige subsidie is eigenlijk onmisbaar (denk aan hoge graanprijs, opstartfase) want deze maakt het mogelijk om in de opstartfase producten tegen concurrerende prijzen in de markt te zetten (Toonen, pers. med.).

¹ Interegg-project.

2.6 Economische en regionale betekenis sector

Vlas

De Nederlandse productiekolom van vlas¹ bestaat uit bedrijven in (onder meer) de teelt, handel en verwerking van vlas. In Nederland zijn hierin actief ongeveer 600 landbouwbedrijven, een beperkt aantal zaadveredelings- en handelsbedrijven, enkele eerste verwerkers van het gewas en enige bedrijven die de producten verder verwerken en toepassen. De totale productiekolom zou in Nederland voor meer dan 275 fte arbeid genereren (tabel 2.14). In deze arbeidscapaciteit is namelijk nog niet opgenomen de dienstverlening en toelevering aan onder meer de landbouw.

Het zwaartepunt van de vlassector ligt in het zuidwesten van het land, vooral - voor circa 50% - in Zeeuws-Vlaanderen. Het behoud van werkgelegenheid in dit gebied is van extra belang gezien de krimp die de bevolking al te zien geeft en die zich naar verwachting zal voortzetten (CBS, 2008).

Tabel 2.14 **Overzicht van aantal bedrijven en werkgelegenheid van de vlassector in Nederland**

Productiestadium	Aantal bedrijven	Werkgelegenheid (fte)
<i>Teelt en eerste verwerking</i>		
Plantenveredeling en zaaizaadhandel	5	25
Landbouwbedrijven	600	60
Eerste verwerkers a)	7	80
<i>Handel</i>		
Vezels, garens en stoffen	1	30
<i>Technische toepassingen</i>		
Productie van vlasplaten	2	60
Non woven isolatiemateriaal	1	15
Totaal		275

a) Sommige eerste verwerkers hebben ook activiteiten op het gebied van korte vezelbewerking, hekelen of vezelhandel.
Bron: HPA.

¹ De totale productiekolom van vlas omvat van kweekbedrijf tot aan de detailhandel en consument circa 10 stadia (Wiersema et al., 1990, p. 33). Enkele stadia, met name het spinnen en het weven (textielindustrie), zijn in Nederland niet meer vertegenwoordigd.

Overigens heeft Zeeuws-Vlaanderen wel mogelijkheden voor economische expansie. Er zijn mogelijkheden voor de industrie (Terneuzen en omgeving), waarvoor gebruik kan worden gemaakt van de gunstige ligging aan vanaf de zee bereikbare havens en kanalen. Ook zijn er plannen voor de ontwikkeling van glastuinbouw (projectlocatie Westdorpe). Met deze locatie kan aansluiting worden gemaakt met de afzetmarkt voor de tuinbouw in België.

Vergeleken met België is de omvang van de vlasverwerking in Nederland klein. Tabel 2.15 geeft een indruk van de ontwikkeling van het aantal vlasbedrijven en arbeidsplaatsen van vlasbedrijven in België. Hieruit blijkt ook dat de werkgelegenheid en het aantal bedrijven de afgelopen jaren al is gedaald.

Tabel 2.15 Ontwikkeling van aantal vlasbedrijven en werkgelegenheid in België		
Jaar	Aantal bedrijven	Tewerkgestelde personen
2004	66	288
2005	66	292
2006	64	288
2007	58	258

Bron: *Vlasberichten* nr. 17, 28.09.2007.

Hennep

De huidige omvang en economische betekenis van de (vezel)hennepsector is veel kleiner dan de vlassector. Er zijn, naast een zaaizaadleverancier, twee verwerkingsbedrijven; overigens zijn er plannen om in een nieuwe verwerkingslijn voor hennep te investeren. In 2007 had Nederland een hennepareaal van ruim 100 ha. Uitgedrukt in fte gaat het wat betreft de werkgelegenheid in de Nederlandse vezelhennepsector eerder om enkele tientallen dan om honderden mensen. Initiatieven om de hennepsector te ontplooiën kwamen in het verleden (vanaf omstreeks 1990) vooral uit de akkerbouwgebieden in het noordoosten van het land (Oldambt en Veenkoloniën). Door wijzigingen in het GLB voor de granen (prijzverlaging, braakligregelingen) en in samenhang hiermee ook de verzwakking van de ondersteuning van zetmeelaardappelen ontstond er behoefte aan alternatieve teelten. De teelt van vezelhennep wordt in dit kader als een mogelijkheid gezien, waarbij de rol van de aan de teelt verbonden verwerking voor de werkgelegenheid in het gebied een belangrijk aspect is (zie ook De Bont et al., 2007b en Agenda voor de Veenkoloniën). Voor een deel van de noordelijke provincies geldt, evenals voor Zeeuws-Vlaanderen, dat de bevolkingsomvang dalende is.

3 Effecten van ontkoppeling en opheffing steun

3.1 Inleiding

Dit hoofdstuk analyseert, op basis van de in het voorgaande hoofdstuk beschreven positie van de vlas- en hennepsectoren, de mogelijke gevolgen van beleidsbesluiten die door de EU zouden kunnen worden genomen. Zoals in hoofdstuk 1 is aangegeven, kan het in die besluiten gaan om:

- ontkoppeling van de steun voor zaaizaad (lijnzaad);
- afbouw van de verwerkingssteun voor vlas en hennep (vezelsteun);
- afbouw van de steun voor de vlasteelt in bepaalde regio's.

In dit hoofdstuk wordt in eerste instantie (paragraaf 3.2) gekeken naar de effecten van de mogelijke besluiten voor de teelt van vlas respectievelijk hennep. Daaropvolgend komen in 3.3 de gevolgen voor de verwerkende bedrijven in de vlas- en hennepsectoren aan de orde. Deze volgorde is zo gekozen vanwege de gedachte dat de keuzemogelijkheid van de teler momenteel doorslaggevend kan zijn voor de toekomst van zowel de vlas- als de hennepketen in Nederland. Op basis van de bevindingen over de gevolgen voor de teelt en verwerking volgt in dit hoofdstuk een beknopte beschrijving van de consequenties voor de economie en de regionale werkgelegenheid en tenslotte voor derde landen.

3.2 Gevolgen voor de teelt

Uitgangspunten

Uitgangspunt voor de analyse in deze paragraaf is dat de (potentiële) teler van vlas (en van hennep) elk jaar bij de vaststelling van het bouwplan voor de beslissing staat binnen bepaalde kaders (grondsoort, vruchtwisseling, beschikbare arbeid en mechanisatie, beschikbare productierechten, zoals suikerquota enzovoort) te kiezen voor een optimale mix van gewassen. Vlas (en hennep) kan in die zin het beste vergeleken worden met graan. Voorzover de teler zelf geen oogstmachine heeft, kunnen de oogstwerkzaamheden door een loonwerkbedrijf of door de vlasverwerker worden uitgevoerd.

Wel moet in de vergelijking met graan rekening gehouden worden met een groter oogstrisico bij de teelt van vlas. Dit zou betekenen dat de teler van vlas in feite onder normale groei- en oogstomstandigheden (ook tijdens het roten op het veld) moet kunnen uitgaan van een hoger saldo per hectare dan voor graan. Als een mogelijk positief punt voor vlas geldt echter wel dat het gewas een gunstig effect heeft voor de bodemvruchtbaarheid en -gezondheid; in die zin heeft het gewas waarde als voorvrucht voor de teelt van (vooral) uien. Verder geeft vlas, net als graan, in beginsel als dekvrucht ook ruimte voor de teelt van graszaad (oogst ervan in het volgende jaar) of weidegras, waarvan een eerste snede al in hetzelfde jaar kan worden gewonnen (zie ook Stokkers et al., 2004, p. 22). Een nadeel van vlas is echter dat het geen organische stof op of in de grond achterlaat, het gehele gewas wordt geoogst.

In de analyse is er (gemakshalve) van uitgegaan dat de bestrijding van onkruid, schimmels en ziekten bij de teelt van vlas (en hennep) in vergelijking met graan niet op extra problemen stuit. Kennis is overigens wel genomen van de opmerking dat de er in Nederland voor de vlasteelt minder middelen beschikbaar zijn dan wordt gewenst respectievelijk in andere EU-landen voorhanden is. Dit zou tot effect hebben dat de kg-opbrengsten van vlas in Nederland achterblijven bij die in België en Frankrijk. Ten opzichte van België blijkt dat weliswaar niet uit de oogstramingen van de jaren 2001-2007 (tabel 3.3 bijlage 3), maar hierin zijn enkele jaren met erg tegenvallende oogsten opgenomen.

Bij de saldeberekeningen voor vlas en hennep worden (in de uitgangspositie = ongewijzigd beleid) de inkomsten uit de onder paragraaf 3.1 genoemde steunregelingen van de EU (zaaizaad, lange respectievelijk korte vezel en regio) als opbrengstposten voor de teler meegenomen. In de berekening van saldi onder beleidswijziging vervallen deze opbrengstposten.

De saldi van vlas en hennep worden vergeleken met die van graan, waarbij uitgegaan is van tarwe als meest voorkomende graansoort in Nederland. In de berekening van de saldi van tarwe is uitgegaan van varianten wat betreft de tarweprijs. Gezien de ontwikkeling van de markt in de afgelopen jaren, met een aanzienlijke prijsstijging vanaf 2006, is het voor de toekomst verantwoord uit te gaan van verschillende prijsniveaus (tabel 3.1).

Bij de analyse is voorzover mogelijk gebruik gemaakt van gegevens van het Europese landbouwboekhoudnet (FADN, RICA). Er zijn echter van weinig Nederlandse vlastelende bedrijven gegevens beschikbaar, gegevens van Belgische en Franse landbouwbedrijven zijn wel ruimer beschikbaar. Probleem met de FADN-gegevens is vooral dat bij de opbrengsten van vlas niet helder is gemaakt of het op basis van een verkoopovereenkomst is dan wel op basis van een participatiecontract of anderszins, bijvoorbeeld landverhuur. De opbrengstbedragen per

hectare lopen hierdoor zeer sterk uiteen, dit geldt ook voor de gemiddelden van Nederland, België en Frankrijk. Hierdoor is het ook niet mogelijk een goed zicht te hebben op de spreiding in de resultaten van de vlasteelt per hectare.

Voor de opbrengstprijzen van vlas en vlasproducten is in tegenstelling tot bij de granen (nog) geen rekening gehouden met uiteenlopende prijsniveaus; er is uitgegaan van het (gemiddelde) prijsniveau van de afgelopen jaren. Gezien de in hoofdstuk 2 beschreven marktsituatie voor vlas (en hennep), waarbij onder meer de relatief grote voorraden een punt van aandacht vormt, is er geen aanleiding om van hogere prijsniveaus uit te gaan. In de discussie en beschouwing wordt hier nog nader op ingegaan.

Opbrengsten en saldi tarwe

Tabel 3.1	Opbrengsten en saldi tarwe in Nederland, België en Frankrijk op vlastelende bedrijven (in euro per hectare)		
	Nederland	Frankrijk	België
Opbrengsten 2003-2005, exclusief stro a)	1.068	850	960
Idem met hogere opbrengstprijs	1.335	1105	1248
Idem inclusief stro	1.479	1.255	1.398
Toegerekende kosten, waarvan:			
- zaaizaad	90	50	70
- meststoffen	179	140	140
- gewasbescherming	250	200	200
- overig	45	45	45
Totaal toegerekende kosten (exclusief loonwerk c))	564	435	455
Loonwerk	106	106	106
Saldo 2003-2005, exclusief stro a)	504	415	505
Saldo nieuw, inclusief stro b)	915	820	943
Idem na aftrek loonwerk	809	714	837
Saldotoename door hogere tarweprijs (en bijtelling stro)	411	405	438
a) Opbrengsten en saldo, gemiddeld gerealiseerd in 2003-2005.			
b) Opbrengsten en saldo in komende jaren onder aanname van hogere tarweprijzen bij gelijke kosten. In alle gevallen is uitgegaan van ontkoppeling van de hectaresteen door de EU; deze is dus niet in de opbrengsten en saldi meegenomen.			
c) Kosten loonwerk in Nederland gemiddeld 106 euro per hectare.			
Bron: FADN, berekeningen LEI.			

In bovenstaande tabel is voor de opbrengsten in eerste instantie uitgegaan van de resultaten in de jaren 2003-2005. Voor de komende jaren (aangegeven als nieuw) is vervolgens uitgegaan van een hogere tarweprijs, namelijk 30% hoger in Frankrijk en België en 25% hoger in Nederland. Omdat de tarweprijs in Nederland al in de afgelopen jaren (2003-2005 als referentie) op een hoger niveau lag dan in de andere landen is deze prijs minder naar boven bijgesteld. De uiteindelijke tarwe prijs per 100 kg is bij deze aanname voor Nederland 15,5 euro per 100 kg, voor Frankrijk 13 euro en voor België 14 euro. Hierbij zij opgemerkt dat de actuele prijs (in afzetseizoen 2007/08 circa 20 euro) hoger is voor de teler. Het positieve effect op het saldo per hectare, dat in alle drie landen volgens de aanname nu ongeveer 400 euro is, kan dan nog hoger worden, dus meer dan gemiddeld per land in de onderste regel van tabel 3.1 als saldo-toename is weergegeven.

Op basis van de gegevens kan worden vastgesteld dat de Nederlandse tarwetelers op de bedrijven met vlas (gemiddeld) door de graanprijsstijgingen een ongeveer gelijke positieve saldosprong ondergaan als de Franse en Belgische collega's. Tabel 3.2 wijst er wel op dat de opbrengstverschillen van tarwe in Nederland veelal groter zijn dan in België en Frankrijk.

Tabel 3.2		Spreading opbrengsten tarwe (exclusief stro) in euro per hectare, 2003-2005	
		Laagste 20%	Hoogste 20%
2003	Frankrijk	899	1.090
	België	1.040	1.357
	Nederland	1.058	1.285
2004	Frankrijk	860	889
	België	885	935
	Nederland	819	1.170
2005	Frankrijk	710	819
	België	851	893
	Nederland	888	1.077

Bron: FADN, berekeningen LEI.

Opbrengsten en saldi vlas

Voor vlas kan voor de berekening van opbrengsten en saldi per hectare uitgegaan worden van verschillende situaties (zie ook Stokkers et al., 2004). Bij een verkoopovereenkomst van het gehele product (stro + zaad) kent de berekening

van het saldo een opzet die overeenkomt met die van tarwe. In dit geval wordt het product niet op het veld ontzaad. Tabel 3.4 geeft als uitkomst een saldo voor vlas dat weliswaar wat hoger ligt dan het gemiddelde saldo van tarwe in de periode 2003-2005, maar lager dan het met de actuele hogere graanprijzen te berekenen hogere tarwesaldo. Op basis van de kg-opbrengsten van vlas in de afgelopen jaren (2001-2007, zie tabel 3.3 bijlage 3) zijn de saldi van vlas in Nederland en België weliswaar lager dan in 2004 (zie Stokkers et al., 2004), maar nog wel hoger dan van graan uitgaande van de lagere graanprijs die er was tot 2006.

Bij de berekening van het vlassaldo in dit geval (tabel 3.4) is in de prijs van het product de verwerkingssteun en de regiosteun verdisconteerd (maar niet de zaaizaadsteun). Het bedrag aan (bruto-)opbrengsten van 1.050 euro per hectare (respectievelijk 882 euro voor Nederland enzovoort) houdt dan ook in dat er door de verwerker aan steun kan worden ontvangen een bedrag van (ruim) 300 euro per hectare (zie ook tabel 3.5 bijlage 3). Zouden deze EU-steunregelingen vervallen, dan daalt het saldo dan ook met genoemde ruim 300 euro per hectare. Het resterende saldobedrag zal dan nog circa 350 euro zijn. Daarmee zou het vlassaldo reeds lager worden dan het graansaldo was in de jaren met relatief nog lage graanprijzen (saldo in 2003-2005, zie tabel 3.1).

Tabel 3.4		Opbrengst en saldo vlas bij verkoopovereenkomst in Nederland, België en Frankrijk (in euro per hectare)			
	Nederland, 2001-2007, gemiddeld	België, 2001-2007, gemiddeld	Frankrijk, 2001-2007, gemiddeld		
Opbrengsten	6.300 kg x 0,14 euro/kg 882	6.250 kg x 0,14 euro/kg 875	7.500 kg x 0,14 euro/kg a)	1.050	
Toegerekende kosten, waarvan:					
- zaaizaad					
- meststoffen	80	70		80	
- gewasbescherming	80	65		65	
- overig	90	90		90	
Totaal toegerekende kosten	250	225		235	
Saldo	632	650		815	
a) Mogelijk is de gemiddelde opbrengstprijs in Frankrijk wat hoger geweest. Bron: Stokkers et al. (2004); voor 2001-2007 berekeningen LEI op basis van Informatienet en FADN.					

Uiteraard is bij de berekening van het vlassaldo vooral de prijs van het (ruwe, onbewerkte) product, dat hier is gewaardeerd op 0,14 euro per kg, doorslaggevend. Deze prijs is afgestemd op de marktsituatie in 2004 (zie Stokkers et al., 2004). Sindsdien is de prijs van vezels (lang en kort, zie onder meer figuren 2.4 en 2.5) nog vrijwel gelijk gebleven dan wel nauwelijks verbeterd.

Voor de gedachtevorming: om de het wegvallen van de steun van (ruim) 300 euro te compenseren zou de prijs van het ruwe vlasproduct bij een opbrengst van 6.300 kg met (bijna) 0,05 euro per kg moeten stijgen. Dit is met ruim 33% ten opzichte van de nu ingerekende prijs van 0,14 euro. Wat betreft de prijs van vezels (lang en kort) bij een opbrengst van 1.400 kg. vezels zou de stijging ruim 0,20 euro per kg moeten zijn. Dit is een stijging van ongeveer een zesde (ofwel 18%) van de nu ingerekende prijs van 1,18 euro.

De noodzakelijke prijsstijgingen van het vlas respectievelijk de vezels om met tarwe te kunnen blijven concurreren worden nog beduidend hoger (ruwweg het dubbele van genoemde percentages) wanneer daarnaast ook rekening wordt gehouden met de (aangenomen) prijsstijging en saldostijging van tarwe. Zou worden uitgegaan van de feitelijke marktprijzen van graan in 2007/08 (dus circa 20 euro per 100 kg) en de daaraan verbonden tarwesaldi, dan lopen de noodzakelijke prijsstijgingen van vlas(producten) nog verder op.

De vlasteelt in Nederland staat hierbij mogelijk in een nadelige positie ten opzichte van vooral Frankrijk en wel om de volgende redenen:

- de vezelopbrengst (vooral de lange vezel) is hoger in Frankrijk;
- de vezelsteun in Frankrijk is per kg. lager. Omdat de Nationale Gegarandeerde Maxima (zie paragraaf 2.2.) door Frankrijk al zijn overschreden vindt er al korting plaats; het wegvallen van de verwerkingssteun is dan minder nadelig voor de Franse vlassector;
- de vlasteelt in Frankrijk kent een lagere dan wel geen regiosteun; ook op dit onderdeel is het wegvallen dan minder nadelig voor de Franse vlassector.

Deze elementen zijn overigens al verwerkt in de vergelijking tussen de landen in tabel 3.5 (bijlage 3).

In geval van een participatiecontract met 'ontzading' op het veld is de saldi-berekening wat complexer (tabel 3.5, bijlage 3). Deze berekening neemt ook in beschouwing het oogsten van zaaizaad, wat vooral voor Nederland van belang is. De berekening is gebaseerd op de gemiddelde oogsthoeveelheden in de jaren 2001-2007, en sluit wat dat betreft aan bij die in voorgaande tabel 3.4. De tabel laat zien dat Nederland de voorsprong in saldo ten opzichte van Frankrijk vrijwel geheel verliest, en dat dit voor een groot deel komt door het wegvallen van de zaaizaadsteun en daarnaast ook de regionale steun. Ten opzichte van

België wordt de saldivoorsprong door het wegnemen van de steunregelingen (subsidies) aanmerkelijk kleiner, ook vooral wanneer juist de zaaizaadsteun zou verdwijnen.

Het in stand houden van de zaaizaadsteun is dus vooral van belang voor Nederland. Daarmee alleen is het echter niet zeker of de vlasteelt in Nederland, althans ten dele blijft bestaan, maar het maakt de kans er op wel groter.

Bij voorgaande saldivergelijkingen is uitgegaan van gemiddelde kg-opbrengsten van de afgelopen jaren. Deze waren voor vlas zeker niet aan de hoge kant. Eerdere analyses, zie onder meer Riensema et al. (1990), wijzen op hogere opbrengsten. Een deel van de saldoachterstand zou dus ingelopen kunnen worden door van hogere opbrengsten uit te gaan. Bij de voor tarwe vastgestelde saldi kan nog worden opgemerkt dat de bemestingskosten door meer dierlijke mest te benutten bij de situatie op de mestmarkt van de afgelopen jaren lager kunnen uitpakken. Voor vlas is dat om teelttechnische redenen veel minder mogelijk.

Hennep

Voor hennep zijn voor Nederland vanwege de geringe omvang van de teelt tot dusver geen gegevens beschikbaar van het Informatienet van het LEI, respectievelijk het Europese Landbouwboekhoudnet. In de analyse die hier wordt gepresenteerd is gebruik gemaakt van afzonderlijk verzamelde informatie, zoals de oogstramingen van het CBS voor Nederland (tabel 3.8).

Bij de berekening van het saldo van hennep is voor Nederland (tabel 3.6) uitgegaan van een hogere kg-opbrengst dan gemiddeld in de afgelopen jaren volgens het CBS is behaald (zie tabel 3.8). Voor Frankrijk ligt de hectareopbrengst (8.500 kg) nog wat hoger. De loonwerkkosten zijn overigens hoog in vergelijking met die van graan; bij de interpretatie van de saldi moet daarmee rekening worden gehouden. Ook kan hierbij de kosten van bemesting een punt van discussie zijn; deze zijn in de berekening lager gesteld dan in KWIN. Bij gebruik van dierlijke mest kunnen deze nog lager zijn, zelfs eventueel vervallen, afhankelijk van de situatie op de (regionale) mestmarkt, maar dat kan ook voor tarwe gelden.

Tabel 3.6 Saldoberekening voor de teelt van hennep in Nederland in 2008 (genormaliseerde kg-opbrengsten)

Nederland			
Omschrijving	Hoeveelheid (kg)	Prijs (euro per kg)	Bedrag (euro)
Opbrengsten			
Hoofdproduct stro	8.000	0,15	1.200
EU-steun korte vezel a)	2.700	0,09	243
Brutogeldopbrengst			1.443
Idem exclusief subsidies			1.200
Toegerekende kosten			
Zaaizaad			90
Meststoffen			25
Gewasbeschermingsmiddelen			0
Overige kosten			0
Totaal toegerekende kosten			115
Saldo eigen mechanisatie (exclusief subsidies)		1.085	
Kosten loonwerk			525
Saldo loonwerk (exclusief subsidies)			560
Saldo loonwerk (inclusief subsidies)			803

a) Er wordt van uitgegaan dat de verwerker deze steun doorgeeft aan de teler.
Bron: LEI-berekening.

Tabel 3.7 Saldoberekeningen voor de teelt van hennep in Frankrijk van hennep in 2008 (genormaliseerde kg-opbrengsten)			
Frankrijk			
Omschrijving	Hoeveelheid (kg)	Prijs (euro per kg)	Bedrag (euro)
Opbrengsten			
Hoofdproduct stro	8.500	0,15	1.275
EU-steun korte vezel a)	2.900	0,09	261
Brutogeldopbrengst			1.536
Idem exclusief subsidies			1.275
Toegerekende kosten			
Zaaizaad			90
Meststoffen			25
Gewasbeschermingsmiddelen			0
Overige kosten			0
Totaal toegerekende kosten			115
Saldo eigen mechanisatie (exclusief subsidies)		1.160	
Kosten loonwerk			525
Saldo loonwerk (exclusief subsidies)			635
Saldo loonwerk (inclusief subsidies)			896

a) Er wordt van uitgegaan dat de verwerker deze steun doorgeeft aan de teler.
Bron: LEI-berekening.

Wat betreft de prijs van het gewas is uitgegaan van een vrijwel gelijke prijs als voor vlas in voorgaande analyses (150 euro per ton ofwel 0,15 ten opzichte van 0,14 euro per kg). De prijs van 0,15 euro is overigens duidelijk hoger dan de prijs van 0,10 euro in eerdere berekeningen van het LEI en KWIN. Opgemerkt wordt dat ook wel een hogere prijs wordt genoemd (200 euro per ton) voor het gehakselde product; in de berekening is uitgegaan van het geperste product.

Uitgegaan is verder van circa 33% (korte) vezel in de bruto-opbrengst; volgens sommige bronnen is dit overigens aan de hoge kant. Aan de hand hiervan is het bedrag van de vezelsteun berekend in tabel 3.6 en 3.7.

Het gemiddelde saldo (na aftrek kosten loonwerk, voor tarwe in Nederland zijn deze gemiddeld 106 euro) van hennep in Nederland is, inclusief de vezelsteun, op basis van genoemde uitgangspunten circa 800 euro per hectare. Daarmee komt het in de buurt van het saldo van tarwe bij een tarweprijs van 15 euro per 100 kg, namelijk 900 euro (zie tabel 3.1). Zou de vezelsteun (van circa 250 euro per hectare) niet meer worden toegekend, dan blijven de saldi van hennep duidelijk achter bij die van granen. Dat geldt ook voor de situatie in Frankrijk.

Tabel 3.8 Oogstraming hennep Nederland							
1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	Gemiddeld a)
8.000	a)	8.500	5.900	b)	6.900	7.500	7.360
a) 1997-2003, voorzover jaren gegevens bieden. a) Geen gegevens beschikbaar van latere jaren vanwege geringe arealen. Bron: CBS-oogstraming.							

Bij de vraag of de hennep teelt zonder steun in Nederland kan bestaan moet rekening worden gehouden met de saldovergelijking van granen in vooral het noorden van het land. In vergelijking met de hier gepresenteerde saldi voor tarwe (tabel 3.1) op vastelande bedrijven kunnen die in Noord-Nederland wat lager zijn (afhankelijk van de grondsoort en dergelijke), maar zoals al aangegeven de actuele graanprijs (in 2007/08) ligt ook hoger dan waarvan is uitgegaan (circa 20 ten opzichte van 15 euro per 100 kg). Andere teelten die in Noord-Nederland in beschouwing kunnen worden genomen in vergelijking met hennep zijn zetmeelaardappelen en maïs voor energieproductie. Bij een hogere graanprijs is de kans dat de aardappelzetmeelteelt gehandhaafd kan worden (ook na volledige ontkoppeling en zonder steun) groter dan bij een lage graanprijs (De Bont et al., 2007b). Bij een hoge energieprijs (aardolie en dergelijke), zoals in 2007/08, kan de teelt van energiemaïs bovendien gunstige perspectieven bieden. De kansen voor de teelt van hennep kunnen dan niet hoog worden ingeschat, maar hierbij speelt onder meer ook de vraag op welke wijze oogstkosten moeten worden ingerekend. Zijn er al investeringen in oogstapparatuur voor hennep gepleegd, dan zal de teelt eerder worden voortgezet. Wanneer bovendien met de hennep teelt hogere fysieke opbrengsten (genoemd wordt 10 ton op kleigrond per hectare) kunnen worden behaald, dan werkt dat ook positief uit in de afweging van potentiële telers.

3.3 Gevolgen voor de verwerking

Vlas

Gezien de vergelijking van de saldi van vlas (zoals in het voorgaande berekend zonder steunregelingen) met die van tarwe (zowel bij de prijzen tot 2006 als de actuele hogere), is de kans reëel dat onder die condities de omvang van de vlasteelt in Nederland sterk krimpt dan wel zelfs volledig gaat verdwijnen. Dat laatste is wellicht een te pessimistische inschatting.

Daartegenover kan namelijk als redenering staan dat er in de mondiale markt behoefte is aan een goede kwaliteit linnen en dat alleen Noordwest-Europa (Frankrijk, België en Nederland) in staat is daaraan te voldoen. Die behoefte en vraag moet zich dan wel (binnen niet al te lange termijn) vertalen in een voldoende hoge prijs voor de (eerste) verwerkers, die het dan kunnen doorberekenen in een - ten opzichte van tarwe en dergelijke - voldoende hoge prijs voor de telers.

Mogelijk zal de omvang van de sector in genoemde landen dan weliswaar kleiner zijn dan in de afgelopen jaren. In dat geval kan Nederland wellicht vooral nog een rol hebben als producent en leverancier van zaaizaad (en het daaraan verbonden kweekwerk).

Voor de vlasverwerkers in Nederland is dan de vraag of er met een kleiner aanbod vanuit de vlasteelt in eigen land nog voldoende mogelijkheden zijn om de bedrijvigheid voort te zetten. Hierbij is de vraag aan de orde of eventueel uit België en of Frankrijk geïmporteerd vlas kan worden verwerkt. Uitgaande van de in Frankrijk geldende verwerkingsstructuur (coöperatief, grootschaliger) lijken de kansen voor het laatste niet zo groot. Ook de langere transportafstanden met Frankrijk maken dit minder waarschijnlijk, maar het is niet uitgesloten. Verwacht wordt dat door verdere samenwerking binnen Frankrijk de continuïteit van de teelt en verwerking wordt veiliggesteld. Dit geldt temeer omdat er in Frankrijk vanuit het Plattelandsontwikkelingsprogramma steun is en wordt verleend aan investeringen in de vlassector.

Voor Nederland is dan de vraag of er op termijn nog wel voldoende kritische massa blijft in de verschillende stadia: kweek, teelt, mechanisatie, verwerking en daarnaast ook onderzoek en kennisoverdracht.

Hennep

Wanneer bij het vervallen van de vezelsteun de hennep teelt in Nederland wordt beëindigd dan wel niet of nauwelijks tot ontwikkeling komt, kan mogelijk verwerking in Nederland plaats (blijven) vinden op basis van de uit Duitsland aangevoerde gewassen.

Overigens kan vanwege het feit dat er in Nederland weinig ervaring is met de teelt en verwerking van hennep moeilijk een gedegen uitspraak worden gedaan over de perspectieven. Vanuit de ontwikkelingen op de afzetmarkten van henneproducten (zie hoofdstuk 2) lijken er wel perspectieven, maar de vraag is of deze vertaald kunnen worden in voor de continuïteit van de sector voldoende hoge prijzen.

3.4 Gevolgen voor de economie en werkgelegenheid

De gevolgen van het mogelijk wegvallen van de teelt van vlas en hennep in Nederland zullen vooral voelbaar zijn voor de verwerkende bedrijven en de bedrijven die geïnvesteerd hebben in oogstmachines. Wat het laatste betreft zijn dat voor een deel ook de vlasverwerkende bedrijven zelf en daarnaast agrarische loonwerkbedrijven, groepen van telers (zogenoemde vlaskernen) en individuele telers. Omdat het hier, zowel bij de oogst als bij de verwerking, gaat om investeringen in gespecialiseerde apparatuur en machines moeten de gevolgen niet worden onderschat. De voor de vlasoogst gekochte machines - het gaat veelal om investeringen van tienduizenden euro's en zelfs hoger (Stokkers et al., 2004) - kunnen, evenals de verwerkingsinstallaties, niet voor andere gewassen worden benut. Het negatieve werkgelegenheidseffect van het (mogelijk) volledig wegvallen de vlasbedrijvigheid in Nederland kan, zie ook paragraaf 2.6, enkele honderden arbeidsplaatsen omvatten.

Voor het overige ondervinden de telers van vlas en hennep geen directe noemenswaardige gevolgen. Zij kunnen immers kiezen voor andere gewassen in het bouwplan, zoals als meest voor de hand liggend meer graan. Met het wegvallen van de bedrijven in de afzet en verwerking van vlas en hennep uit Nederland verliezen de telers voor de toekomst wel gewassen die op termijn interessant kunnen zijn. De keuzemogelijkheden in het bouwplan van de akkerbouw worden dan beperkt, wat niet alleen uit economisch oogpunt, maar ook vanwege de vruchtwisseling en bodemvruchtbaarheid nadelig kan zijn. Een breed bouwplan is van oudsher kenmerk van de akkerbouw in het zuidwesten van Nederland (De Bont et al., 2001), zoals diversiteit in de geteelde gewassen de akkerbouw in grote delen van Nederland kenmerkt (Silvis en De Bont, 2005).

Het behoud van een breed bouwplan is van belang om goede voorwaarden te blijven creëren voor intensieve teelten, waaronder aardappelen.

Bij een (volledige) ontkoppeling van de steun zal de overgang naar een vereenvoudigd toeslagstelsel (flat rate) overigens geen nadelen opleveren voor de meeste vlastelers en akkerbouwers met een gevarieerd bouwplan (De Bont et al., 2007a). Akkerbouwers met een bouwplan met veel marktordeningsgewassen (zetmeelaardappelen, suikerbieten, graan) kunnen echter wel een nadeel van flat rate hebben.

3.5 Gevolgen voor derde landen

De vlasteelt in de wereld is, althans voor de afzet van het hoofdproduct (lange vezel), de afgelopen jaren sterk afhankelijk geworden van de textielindustrie in China. De steunregelingen van de EU hebben geen of nauwelijks effect op de prijs van het eindproduct (zie paragraaf 2.5) en de vlasvezel concurreert met tal van andere natuurlijke en synthetische vezels. Het aanbod van vlasvezels uit het noordwesten van de EU is bovendien van een andere, hoogwaardiger kwaliteit dan uit andere landen en regio in de wereld. Het afbouwen van de EU-steunregelingen voor de vlassector zal dan ook waarschijnlijk geen of nauwelijks een positief effect hebben voor de vlasteelt en de (eerste) verwerkers in derde landen. Dit geldt bijvoorbeeld voor Egypte, dat zich (met warmwater roten) op een ander marktsegment richt, met name de verpakkingsector. Onder de huidige marktomstandigheden op de graanmarkt in de wereld - schaarste, lage voorraden, sterk gestegen prijzen en voorzieningsproblemen in verschillende ontwikkelingslanden - lijkt het eerder waarschijnlijk dat boeren in landen als Egypte de komende jaren prioriteit geven aan de teelt van voedselgewassen in plaats van vezelgewassen en dergelijke.

4 Conclusie en slotbeschouwing

4.1 Conclusies

Vlas

De Nederlandse vlassector staat de laatste jaren onder druk als gevolg van verschillende factoren:

- de opbrengstprijzen van het hoofdproduct (lange vezel) zijn lager dan rond het jaar 2000, mede door de toegenomen voorraden en de gewijzigde verhouding euro/dollar;
- de grote en toegenomen afhankelijkheid van de textielindustrie in China als belangrijkste afnemer van het hoofdproduct; deze industrie zou te kampen hebben met financiële problemen, stijgende loonkosten en dergelijke;
- ook de prijzen van bijproducten (korte vezel, lokken) staan al enige jaren onder druk, hoewel er tal van ook nieuwe mogelijkheden voor het gebruik ervan zijn in Nederland en de Europese markt;
- enkele jaren met tegenvallende oogsten; de teelt is vrij risicovol; de kg-opbrengsten zijn wisselvallig en laten niet of nauwelijks een stijgende trend zien (in tegenstelling tot de in de loop van de tijd sterk gestegen opbrengsten van graan en dergelijke);
- de sterke stijging van de graanprijzen vanaf 2006, waardoor de animo van akkerbouwers om vlas te telen duidelijk is afgenomen.

Uitgaande van de graanprijs die gemiddeld voor de komende jaren kan worden aangenomen (circa 15 euro per 100 kg, zie ook verkenningen van FAO en OECD) en de huidige EU-regelingen voor vlas (vezelsteun, regio steun en zaai-zaadsteun), is de concurrentiepositie van de vlasteelt momenteel al veel zwakker dan enkele jaren geleden. Indien genoemde regelingen verdwijnen en de markt voor vlasvezels niet binnen enkele jaren een duidelijke verbetering laat zien, zal de vlasteelt in Nederland mogelijk volledig wegvallen. Tabel 4.1 (bijlage 3) met de saldi van vlas en hennep met en zonder subsidie en de graansaldi bij een prijs van 15 euro per 100 kg geeft hiervoor een duidelijke aanwijzing.

Of de vlasteelt daadwerkelijk zal wegvallen, kan niet met zekerheid worden gesteld. Uitgaande van een mondiale behoefte aan linnen van een hoge kwaliteit die alleen op basis van vlas uit Noordwest-Europa (Frankrijk, België en Nederland) is te vervaardigen, zal er in dit deel van de EU ook in de toekomst vlas geteeld kunnen blijven worden. Frankrijk verkeert hiervoor echter in een wat betere

positie dan Nederland door verschillende factoren: schaalgrootte van de vlasteelt en -verwerking, hogere vezelopbrengsten, gunstiger verhouding van opbrengsten en saldi ten opzichte van graanteelt en minder derving van steun indien de huidige regelingen vervallen. Bovendien is de Franse vlassector de afgelopen jaren gesteund wat betreft investeringen, dit in tegenstelling tot de Nederlandse vlassector.

Voor Nederland is in een dergelijke ontwikkeling nog de mogelijkheid aanwezig om vooral een positie te behouden als producent van vlaszaaizaad (naast de vlasvezel). Nederland heeft voor de zaaizaadproductie namelijk relatief gunstige uitgangspunten: klimaat, zaadopbrengsten, kennis bij de telers, selectie en vermeerderingsbedrijven. Voor het handhaven van deze teelt kan het handhaven van de zaaizaadsteun doorslaggevend zijn. Het geleidelijk, in fasen wijzigen van de steunregelingen voor vlas kan overigens ook bijdragen aan het voortbestaan van een (afgeslankte) vlassector in Nederland. Aan het voortbestaan van de sector in enige omvang zijn cultuurhistorische waarden verbonden.

Het afbouwen van de regelingen voor vlas heeft vooral nadelige economische gevolgen voor de regio Zeeuws-Vlaanderen. Verwerkende bedrijven, loonwerkbedrijven en vlaskernen ondervinden de nadelen van het wegvallen van geïnvesteerd kapitaal en in deze regio zal vooral werkgelegenheid verloren gaan. In de regio zijn er wel mogelijke alternatieven voor de vrijkomende arbeid.

Voor de teelt in derde landen, waaronder Egypte, zal het wegvallen van de steun aan de vlassector in Nederland waarschijnlijk nauwelijks gevolgen hebben. Het geteelde vlas is van een duidelijk andere kwaliteit dan het in Noordwest-Europa geteelde kwaliteitsproduct. Bovendien zal er bij de huidige schaarste en hoge prijzen op de wereldgraanmarkt in landen als Egypte geen behoefte zijn aan uitbreiding van de vlasteelt.

Hennep

De bestaande EU-steunregeling voor hennep (steun voor de korte vezel) is minder doorslaggevend voor het al dan niet voortbestaan van de teelt en verwerking in Nederland dan dat de regelingen zijn voor de vlassector; omgerekend per hectare is de steun voor vlas hoger dan voor hennep. De continuïteitskansen van de hennepsteelt en -verwerking zijn echter minder eenvoudig in te schatten dan voor de vlassector; er zijn minder gegevens beschikbaar. De nog jonge hennepsector is sterk afhankelijk van individuele ondernemers (verwerkers en ook telers), die kansen weten te benutten voor de betreffende producten. Op zich zijn er tal van perspectievolle mogelijkheden voor henneproducten, maar net als voor vlas moet - om een grotere groep telers te interesseren - blijken of

de hennep teelt de komende jaren de concurrentie met de financiële opbrengsten en saldi van granen wel aankan.

4.2 Slotbeschouwing en aanbevelingen

Vlas en vezelhenneep zijn twee van weinige gewassen in de EU die natuurlijke textielvezels opleveren en daarnaast ook andere natuurlijke producten, die voor tal van doeleinden kunnen worden benut. Verder draagt de teelt bij aan onder meer de biodiversiteit, diversiteit in het landschap met naar verhouding weinig milieubelastende gewassen en de werkgelegenheid in enkele plattelandsgebieden in Frankrijk, België en Nederland. De vraag is hierbij of het verantwoord en nodig is hiertoe de bestaande regelingen van de EU te handhaven en uitgaven te blijven doen dan wel of het mogelijk is met een geleidelijke, stapsgewijze verandering van het beleid ook (voldoende) perspectieven te bieden.

Onder de huidige, in korte tijd sterk veranderde omstandigheden op de markten van onder meer granen is bovengenoemde vraag moeilijk te beantwoorden. Mochten de prijzen van granen en vergelijkbare gewassen, waaronder bijvoorbeeld oliezaad, ook de komende jaren hoog blijven dan zijn de perspectieven voor de vezelteelten somber. De verzwakking van de koers van de dollar ten opzichte van de euro maakt de situatie nog extra moeilijk. Dat geldt dan zeker wanneer juist in deze jaren de steunregelingen (vezelverwerking, regio steun voor vlas en zaaizaadsteun) zouden worden beëindigd.

Voor de positie van de vlas- (en vezelhenneep)sector in Nederland binnen de EU is van belang dat bij de besluitvorming over de marktordening vlas en hennep en de zaaizaadsteun gelet wordt op de keuze van andere landen, met name van Frankrijk en België, zodanig dat de mogelijkheden van de Nederlandse teelt en verwerking niet worden benadeeld.

Voor de perspectieven van de hennepsector en de positie ten opzichte van de vlassector is het belangrijk dat de vezelsteun niet enkel wordt verleend voor de lange vezel.

Naast de besluitvorming over de betreffende marktordeningen is voor de perspectieven van vlas- en hennepsectoren ook de uitwerking van het Europese Plattelandsbeleid in Nederland van belang; in België en Frankrijk is de sector tot dusver wel in aanmerking gekomen voor steun op basis van dit EU-beleid.

Literatuur en websites

ABV, *Vlasberichten*, diverse jaargangen, Algemeen Belgisch Vlasverbond, Kortrijk.

Bont, C.J.A.M. de, J. Bolhuis, W.H. van Everdingen, J.F.M. Helming, J.H. Jager en M.G.A. van Leeuwen, *Bedrijfstoeslagen in de landbouw; Naar volledige ont-koppeling en flat rate?* Rapport 6.07.11. LEI, Den Haag, 2007a.

Bont, C.J.A.M. de, P.W. Blokland, H. Prins, P. Roza en A.B. Smit, *Zetmeelaard-appelen en herziening van het EU-beleid*. Rapport 6.07.17. LEI, Den Haag, 2007b.

Bont, C.J.A.M. de, J.F.M. Helming en J.H. Jager, *Hervorming Gemeenschappelijk Landbouwbeleid 2003; Gevolgen van de besluiten voor de Nederlandse land-bouw*. Rapport 6.03.15. LEI, Den Haag, 2003.

Bont, C.J.A.M. de, J.F.M. Helming, J.H. Jager, S.R.M. Janssens en G.S. Venema, *Hoe bouwt de boer voort? Ontwikkeling van akkerbouw en andere opengrond-steelten in de Nederlandse akkerbouwregio's*. Rapport 6.01.03. LEI, Den Haag, 2001.

EC, *VERORDENING (EG) Nr. 245/2001 VAN DE COMMISSIE van 5 februari 2001 tot vaststelling van uitvoeringsbepalingen voor Verordening (EG) nr. 1673/2000 van de Raad houdende een gemeenschappelijke ordening der markten in de sector vezelvlas en -hennep*. (PB L 35 van 6.2.2001, blz. 18) amended by EC regulations in 2001- 2006, Brussels, 2008.

EC, *VERSLAG VAN DE COMMISSIE AAN HET EUROPEES PARLEMENT EN DE RAAD over de sector vlas en hennep, Voorstel voor een VERORDENING VAN DE RAAD tot wijziging van Verordening (EG) nr. 1673/2002, wat de verwerkings-steun voor vezelvlas en -hennep betreft, en van Verordening (EG) nr. 1782/2003, wat de voor de bedrijfstoeslagregeling in aanmerking komende hennep betreft*, COM(2006) 125 final, Brussel, 16 maart 2006.

EC, *Mededeling van de Commissie inzake het voorstel tot wijziging van Veror-dening (EG) nr. 1673/2000 van de Raad houdende een gemeenschappelijke or-*

dening der markten in de sector vezelvlas en -hennep, met het oog op een verlenging van de huidige regeling met één jaar. Publicatieblad nr. C 196 van 24 augustus 2007, blz. 0010 - 0010.

Ernst & Young- AND International, *Evaluation de l'organisation commune de marché dans le secteur du lin et du chanvre*, rapport final. September 2005 (met Nederlandstalige samenvatting)

HPA (Hoofd Productschap Akkerbouw), *Steunregeling voor vlas en hennep*, aanvulling nr. 1, Augustus 2005. Den Haag, 2005.

Riensema, C.J., R.A.C. Koster en Th. J.H.M. Hutten, Vlas 2000, *Structuur en afzetperspectieven van de vlassector in Nederland*. Onderzoekverslag 66. LEI, Den Haag, 1990.

Meer, R.W. van der, C.J.A.M. de Bont, J. Bolhuis en H.A.B. van der Meulen, *Ontkoppelen of koppelen, de juiste keuze? Monitoring nationale keuzes hervormd landbouwbeleid*. LEI, Den Haag, 2008.

NRC Handelsblad, 'De wederopleving van Ruslands aloude textielindustrie,' 6 mei 2008.

Onna, M.J.G. van en E.J. van den Ent, *Afzetperspectieven van hennep en hennepulp in de papiersector*. Onderzoekverslag 118. LEI, Den Haag, 1994.

Raad voor het Landelijk Gebied (RLG), *Buitenbeentjes en boegbeelden, Advies over megabedrijven in de Nederlandse land- en tuinbouw*. RLG 06/1, 2006.

Silvis, H.J. en C.J.A.M. de Bont, *Perspectieven voor de agrarische sector in Nederland*. Achtergrondrapport bij *Kiezen voor landbouw*. LEI, 2005.

Smit, A.B., H. Prins, N.J. Jukema, C.H.G. Daatselaar, B.H.C. van der Waal, R.W. van der Meer en J. Zijlstra, *Ondernemen met bedrijfstoelagen, Een hele verandering?*Rapport 6.06.09. LEI, Den Haag, 2006.

Stokkers, R., S.R.M. Janssens en B.H.C. van der Waal, *Vezelvlassector in opmars; Een analyse van de belangrijkste knelpunten en oplossingsrichtingen*. Rapport 2.04.11. LEI, Den Haag, 2005.

Toonen, M., 'Hennep in Europa'. www.wur.nl.

Veerman, C.P. (2004) 'Implementatie van het hervormde GLB in Nederland.'
Brief LNV, IZ 2004/941 aan de Tweede Kamer 23-04-2004.

www.saneco.com/article.php3?id_article=3&titre=Crop-report&lang=en

www.linificio.it

www.mastersofinen.com/news/pdf/1209115075.pdf

Bijlage 1

Klankbordgroep en geraadpleegde personen

J.A.F van de Wijnboom, LNV, Directie Landbouw, voorzitter

I.J. Basting, LNV, Directie Regionale Zaken

S.M.J. Brouns, LNV, Directie Internationale Zaken

H.W.A. Diepenhorst, LNV, Directie Internationale Zaken

M.A. van de Bilt, Sluiskil, verwerker vlas, Commissie vlas

K. Bouma, verwerker vlas, Commissie vlas

A. Dun, Oude Pekela, hennepteler en -verwerker

M.J. de Jager, Werkendam, teler vlas, Commissie vlas

D. Kasse, Den Haag, secretaris Commissie vlas, Productschap Akkerbouw

C.L.L.M. van Looy, Sint Jansteen, verwerker vlas, Commissie vlas

W. van der Zee, Zaamslag, teler vlas, Commissie vlas

Bijlage 2

Toepassingen van vezelglas

Overzicht van de toepassingen van vezelglas

Vezels

Linnen in textiele toepassingen (kleding, huishoudelijk linnen, meubel- en interieurstoffen, technisch textiel)

Non-woven (bijvoorbeeld bioluiers)

Extrusietoepassingen, gemengd met kunsthars

Schilderslinnen

Papierindustrie (onder andere bankpapier)

Isolatiemateriaal

Scheven

Vlasschevenplaat

Strooisel veehouderij

Energie

Zaad

Zaaizaad: vermeerdering

Lijnzaadolie als grondstof voor bijvoorbeeld linoleum, verf, voeding en cosmetica

Lijnzaad: bakkerij

Voorbeelden van niet-textiele toepassingen van vezelglas

Installatiebranche

Vlasdekens en vlasplaten die kunnen worden toegepast bij de thermische en akoestische isolatie van:

- geluidsomkastingen;
- geluidsdempers;
- geluidsschermen;
- geluidsabsorberende;
- panelen en baffles;
- geluidsisolerende cabines;

- scheidingswanden;
- geluidsisolerende deuren;
- coulissendempers;
- ondervloeren.

Auto-industrie

Het natuurlijke vezelmateriaal van vlasvilt kan ter opvulling en versteviging worden gebruikt in onder andere:

- autoportieren;
- hoedenplanken;
- autoschuifdaken;
- autostoelzittingen;
- dashboardkasten.

Waterbouw

- Vlasrollen als oeverbescherming van kleine watergangen.
- Erosiebescherming van kleine watergangen in combinatie met rietvegetatie.
- Erosiebescherming in combinatie met helmaanplant in duingebieden.

Wegenbouw

- Erosiebescherming in combinatie met graszaadmengsel.
- Absorptiemat: voor het opzuigen van olie.
- Vochtregulering van beton: voorkomt uitdroging.

Milieutechniek

- Tijdelijke bescherming van folies en kunststofweefsels tegen beschadiging.
- Olie-absorptie.

Groenvoorziening

- Boombescherming: bij werkzaamheden nabij oudere bomen.
- Onkruidbeschermingsmat.
- Inzaaien van speciale grassoorten en onkruid vrijhouden.
- Vochtregulatie overgepote bomen.

Bijlage 3

Tabellen

Tabel 2.3	Oppervlakte vezelvlas in de EU (ha)								
Land	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
België	12.198	13.308	16.990	15.316	19.250	19.827	18.670	15.959	14.740
Denemarken	32	45	19	0	0	0	0	0	
Duitsland	569	402	297	299	225	180	38	30	51
Spanje	126.226	13.895	215	55	0	0	0	0	
Frankrijk	48.000	55.629	68.000	68.434	75.900	80.080	81.843	75.965	74.500
Litouwen					10.000	5.700	3.599	1.200	424
Letland						2.400	2.072	1.490	
Italië	0	0	0	6	20	80	18	0	
Nederland	3.568	4.016	4.415	4.053	4.605	4.517	4.691	4.358	3.438
Polen					6.000	9.000	6.823	4.225	2.055
Tsjechië					6.000	5.500	4.318	2.752	824
Oostenrijk	336	450	130	171	142	110	133	129	
Portugal	4.430	3.522	0	0	0	0	0	0	
Finland	604	1.016	405	192	97	67	57		
Zweden	1.327	21	54		0	30	0	62	34
VK	14.163	11.816	4.430	177	1.900	1.820	21		
EU	211.453	106.120	94.955	88.703	277.505	2599.844	2394.016	62	

Bron: CELC.

Tabel 2.5 Oppervlakten hennep in de EU (ha)									
Land	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Denemarken	23	7	8	0	5	40	80	1	44
Duitsland	4.003	2.967	1.948	2.035	2.628	1.750	1.985	1.235	864
Spanje	13.473	6.103	4	694	704	600	853	13	
Frankrijk	10.500	7.700	7.000	7.730	9.452	8.400	9.718	8.038	8.800
Hongarije						500	277		
Ierland	22	6	0	0	0	0	0	0	
Italië	197	151	200	239	750	940	157	236	404
Nederland	872	806	946	2.106	1.469	25	49	23	118
Oostenrijk	289	287	860	310	352	399	342	545	500
Polen					200	1.000	129	1.000	1.081
Tsjechië						150	156	1.162	1.530
Portugal	185	4	0	0	0	0	0	0	
Finland	264	59	116	33	10	24	6		5
Zweden	0	0	0	0	0	140	200	377	820
VK	2.500	2.245	2.556	1.409	2.438	1.400	1.274	1.600	
EU	32.328	20.335	13.638	14.555	12.438	4834.55	4266.977	378.6	

Bron: CELC.

Tabel 2.7 Verkochte hoeveelheden lange vezel per verkoopseizoen (ton)

Land	1999/00	2000/01	2001/02	2002/03	2003/04	2004/05	2005/06	2006/07
Frankrijk	64.000	61.300	38.986	67.238	82.294	85.592	97.811	90.494
België	28.643	21.369	16.313	24.548	27.333	32.180	24.748	20.175
Nederland	5.409	5.006	2.985	3.902	5.695	5.223	5.995	4.466
Totaal	98.052	87.675	58.284	95.688	115.322	122.995	128.554	111.135

Bron: CELC.

Tabel 2.8 Lange vezelprijzen per 100 kg (€)

Land	1999/00	2000/01	2001/02	2002/03	2003/04	2004/05	2005/06	2006/07
Frankrijk	181,26	241,19	242,94	195,44	169,00	154,00	138,28	157,10
België	181,57	228,24	222,26	194,34	154,96	145,05	123,91	144,20
Nederland	179,00	230,00	218,00	196,00	154,00	135,00	119,00	148,00

Bron: CELC.

Tabel 2.9 Verkochte hoeveelheden lokken (omgerekend naar gezuiverde lokken, behalve voor Frankrijk 2003/04, 2004/05 en 2005/06 en 2006/07) per verkoopseizoen (ton)

Land	1999/00	2000/01	2001/02	2002/03	2003/04	2004/05	2005/06	2006/07
Frankrijk	22.855	18.792	12.059	13.027	44.359	48.871	59.890	58.528
België	11.287	13.285	10.432	11.854	12.854	15.500	14.199	29.069
Nederland	1.348	1.450	1.433	2.202	2.492	3.124	4.290	4.237
Totaal	35.490	33.527	23.924	27.083	59.705	67.495	78.379	91.834

Bron: CELC.

Tabel 2.10 De prijzen van lokken per 100 kg (€)

	1999/00	2000/01	2001/02	2002/03	2003/04	2004/05	2005/06	2006/07
Frankrijk a)	31,25	52,07	57,28	43,72	30,82	31,26	25,63	36,90
België	18,00	21,05	25,52	15,78	18,67	17,27	11,73	19,00
Nederland	16,00	16,00	23,00	16,00	21,00	20,00	13,00	18,00

a) Frankrijk: prijs van gezuiverde lokken tot 2002/2003, daarna gemiddelde prijs, België en Nederland: prijs van ongezuiverde lokken

Bron: CELC.

Tabel 2.13 Productie van vlasgarens (ton)

Land	Natspinnerij			Droogspinnerij			Totaal		
	2004	2005	2006	2004	2005	2006	2004	2005	2006
EU-25	19.600	17.000	14.600	7.800	7.550	6.700	27.400	24.550	21.300
Oost-Europa	9.000	9.000	8.500	4.700	5.000	5.000	13.700	14.000	13.500
China	77.000	92.000	104.000	1.000	1.000	1.000	78.000	93.000	105.000
Egypte	1.500	1.900	1.800	1.000	1.000	1.000	2.500	2.900	2.800
Overige	5.800	5.300	4.300	-	-	-	5.800	5.300	4.300
Totaal	112.900	125.200	133.200	14.500	14.550	13.700	127.400	139.750	146.900

Bron: Linificio.

Tabel 3.3 Stro en zaad opbrengsten vlas in Nederland en in België 2001-2007 (kg per hectare)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	Gemiddeld 2001-2007
Nederland								
Stro	4.300	6.100	5.900	6.200	5.800	5.700	4.100	5.443
zaad	900	1.000	1.200	1.200	800	800	700	943
België								
Stro	2.560	6.640	6.600	6.000	5.300	5.600	5.500	5.457
Zaad	680	870	850	720	750	650	700	746

Bron: Oogstramingen.

Tabel 3.5 Opbrengst en saldo vlas bij participatieovereenkomst in Nederland, België en Frankrijk (in euro per ha)

Omschrijving	Nederland			België			Frankrijk		
	volume (kg)	prijs	bedrag	volume (kg)	prijs	bedrag	volume (kg)	prijs	bedrag
Opbrengsten									
Vezelopbrengst (lang + kort)	1.400	1,18	1.652	1.400	1,18	1.652	1.600	1,18 a)	1.888
Zaaizaad									
(exclusief zaaizaadtoeslag)	900	0,68	612	750	0,68	510	570	0,68	388
EU-zaaizaadtoeslag	900	0,28	255	750	0,28	213	570	0,28	162
EU-steun lange vezel (65%)	910	0,16	146	910	0,16	146	1.040	0,16	166
EU-steun korte vezel (35%)	490	0,09	44	490	0,09	44	560	0	0
EU-steun regio			120			85			10
Totaal subsidie			565			488			338
Brutogeldopbrengst			2.829			2.650			2.614
Idem exclusief subsidies			2.264			2.162			2.276
Toegerekende kosten									
Zaaizaad			220			220			220
Meststoffen			80			70			80
Gewasbeschermingsmiddelen		80			65				65
Overige kosten			90			90			90

Tabel 3.5 Opbrengst en saldo vlas bij participatieovereenkomst in Nederland, België en Frankrijk (in euro per ha) (vervolg)

Omschrijving	Nederland			België			Frankrijk		
	volume (kg)	prijs	bedrag	volume (kg)	prijs	bedrag	volume (kg)	prijs	bedrag
Zwingelen			700			700			730
Totaal toegerekende kosten			1.170			1.145			1.185
Saldo eigen mechanisatie (exclusief subsidies)	1.094			1.017					1.091
Oogstkosten			980			980			980
Saldo loonwerk (exclusief subsidies)		114			37				111
Saldo loonwerk (inclusief subsidies)		679			525				449

a) Mogelijk is de gemiddelde opbrengstprijis in Frankrijk wat hoger geweest.
Bron: LEI-berekening op basis van Informatienet en FADN.

Tabel 4.1 Saldi vlas, hennep en tarwe op de middellange termijn								
	Vlas	Vlas	Vlas	Hennep	Hennep	Tarwe	Tarwe	Tarwe
	Nederland	België	Frankrijk	Nederland	Frankrijk	Nederland	België	Frankrijk
Opbrengsten vezel	1.652	1.652	1.888	1.200	1.275			
Opbrengsten zaaizaad	612	510	388	0	0			
Subsidies	565	488	338	243	261			
Totaal opbrengsten	2.829	2.650	2.614	1.443	1.536	1.479	1.255	1.398
Totaal toegerekende kosten	1.170	1.145	1.185	115	115	564	435	455
Saldo voor aftrek loonwerk	1.659	1.505	1.429	1.328	1.421	915	820	943
Idem na aftrek subsidies	1.094	1.017	1.091	1.085	1.160	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
Loonwerk	980	980	980	525	525	106	106	106
Saldo na aftrek loonwerk	679	525	449	803	896	809	714	837
Idem na aftrek subsidies	114	37	111	560	635	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.